

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

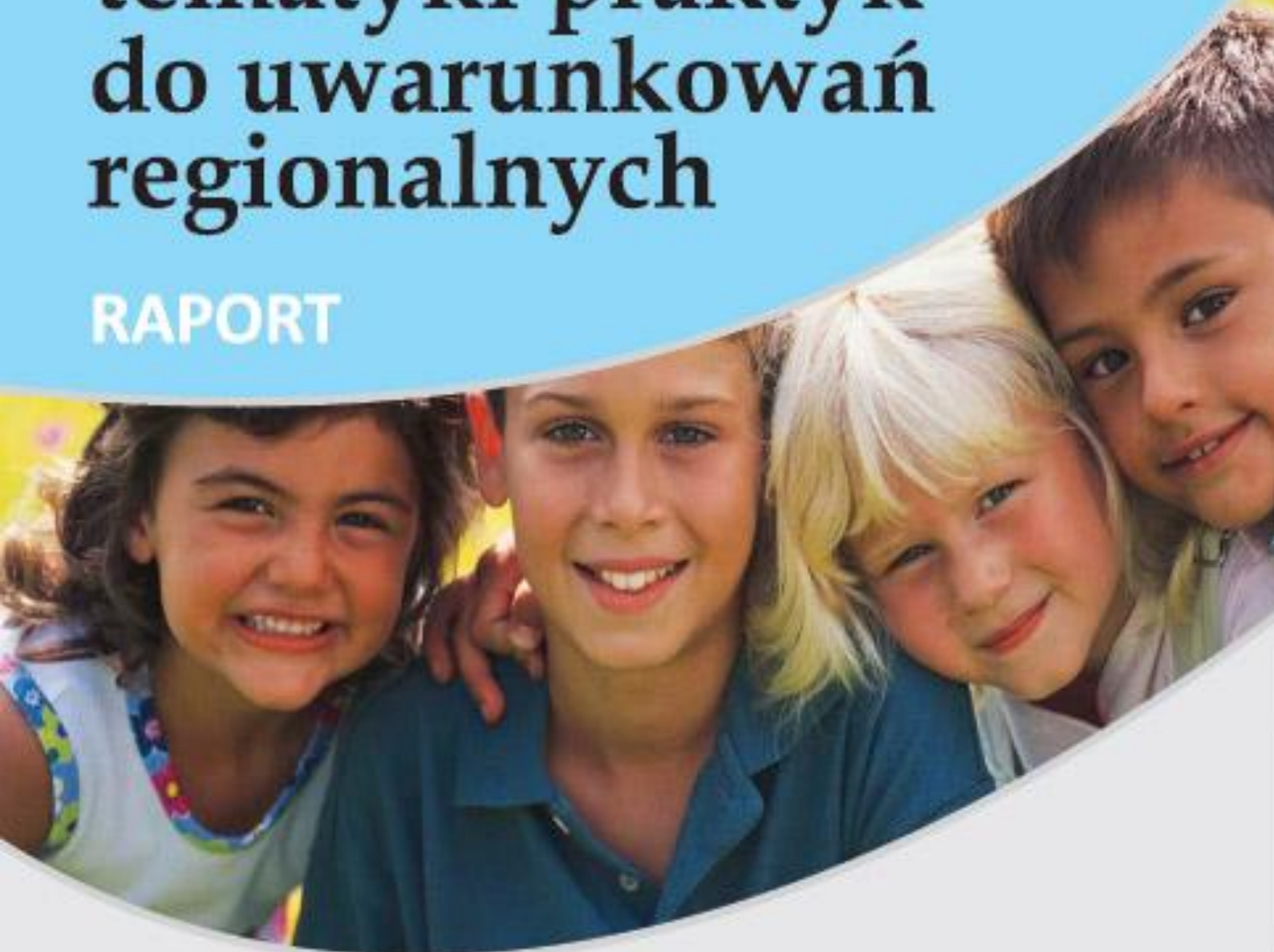
UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

WYŻSZA SZKOŁA HUMANITAS
W SOSNOWCU

Dostosowanie tematyki praktyk do uwarunkowań regionalnych

RAPORT

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Dostosowanie tematyki praktyk do uwarunkowań regionalnych

*opracowanie przygotowane w ramach projektu:
„Przez praktykę do zawodu – Program Praktyk Pedagogicznych
w Wyższej Szkole Humanitas”*

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek – najlepsza inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Opracowanie przygotowane przez Instytut Nauk Społeczno-Ekonomicznych Sp. z o.o.

ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 17, lok. nr 4a, 90-248 Łódź

tel. (42) 633 17 19

fax. (42) 209 36 85

Opracowanie przygotował zespół w składzie:

dr Michał Mackiewicz

Mariusz Michalski

Joanna Stopolska

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek – najlepsza inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Spis treści

Spis treści	4
Wprowadzenie.....	5
1. Sytuacja społeczno-gospodarcza mieszkańców województwa śląskiego	9
2. Kształcenie na kierunkach pedagogika oraz filologia angielska w województwie śląskim w kontekście regionalnych uwarunkowań gospodarczych i społecznych	17
3. Wyniki badań empirycznych.....	39
Podsumowanie	50
Bibliografia.....	55
Spis tabel	57
Spis wykresów.....	56

Wprowadzenie

Niniejsze opracowanie dotyczące dostosowania tematyki praktyk pedagogicznych do uwarunkowań regionalnych zostało przygotowane w ramach projektu *Przez praktykę do zawodu- Program Praktyk Pedagogicznych w Wyższej Szkole Humanitas*, którego celem jest m.in. wypracowanie innowacyjnego oraz kompleksowego programu praktyk pedagogicznych. Projekt jest realizowany przez Wyższą Szkołę Humanitas w Sosnowcu, zaś współfinansuje go Unia Europejska ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet III – „Wysoka jakość systemu oświaty”. W ramach projektu przeprowadzono szereg badań dotyczących m.in. programów praktyk na wiodących uczelniach w kraju (pogłębiona analiza *desk research*), oceny praktyk z perspektywy studentów i nauczycieli-opiekunów praktyk (badanie kwestionariuszowe) oraz dyrektorów i wicedyrektorów placówek, w których się one odbywają (badanie fokusowe). Badania te mają zarówno charakter ilościowy, jak i jakościowy, co pozwala na holistyczne ujęcie omawianej problematyki, poprzez analizę danych uzyskanych z wielu źródeł.

Tematyka niniejszego opracowania dotyczy obszaru województwa śląskiego, które jest specyficznym regionem¹. Z jednej strony jest to małe pod względem powierzchni województwo. Mniejsze są tylko województwa: świętokrzyskie i opolskie. Z drugiej zaś strony, jest to drugi pod względem liczby ludności region kraju (4,6 mln osób na koniec 2009 roku). Powoduje to, że gęstość zaludnienia w województwie śląskim osiąga około 380 osób/km² i jest największa w Polsce.² Ponadto Śląskie jest jedynym w Polsce regionem, w którym liczba powiatów grodzkich (19) przewyższa liczbę powiatów ziemskich (17). Miastami o największym znaczeniu administracyjnym, gospodarczym i kulturowym są: Katowice, Sosnowiec, Bytom, Gliwice, Zabrze, Tychy i Chorzów. W nich mieszczą się liczne szkoły wyższe, instytucje kulturalne i większe firmy. Nieco mniejszą rolę odgrywają natomiast stolice pozostałych podregionów³: Rybnik, Bielsko-Biała i Częstochowa. We wszystkich tych ośrodkach znajdują się szkoły wyższe, które prowadzą kształcenie na kierunkach: pedagogika i filologia angielska. Ich studenci odbywają praktyki pedagogiczne,

¹ Pojęcie „region śląski” w niniejszym opracowaniu jest tożsame z pojęciem „województwo śląskie”.

² Biuro Regionalne Województwa Śląskiego w Brukseli, http://www.silesia-europa.pl/?jezyk=pl&grupa=9&dzi=1243848624&art=1243848716&id_menu=39; Śląski Urząd Wojewódzki, <http://www.katowice.uw.gov.pl/wojewodztwo/index.html>; Bank Danych Regionalnych GUS, dane na 31.12.2009 [data dostępu: 01.12.2010].

³ Zgodnie z klasyfikacją NTS, wprowadzoną rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 14 listopada 2007 r., województwo śląskie zostało podzielone dla celów statystycznych na osiem podregionów: bielski, bytomski, częstochowski, gliwicki, katowicki, rybnicki, sosnowiecki, tyski.

których tematyka powinna być dostosowana do uwarunkowań regionu śląskiego, czemu poświęcone jest niniejsze opracowanie.

W pierwszej części raportu przedstawiona została sytuacja społeczno-gospodarcza mieszkańców województwa śląskiego oraz charakterystyka szkolnictwa wyższego kształcącego na potrzeby zawodu nauczyciela wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej oraz języka angielskiego. W tym celu przeprowadzono pogłębioną analizę *desk research*, tj. analizę danych zastanych, a za źródło informacji posłużyły w szczególności opracowania statystyczne Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) i Urzędu Statystycznego w Katowicach, strategii rozwoju województwa śląskiego, ustawy i rozporządzenia dotyczące szkolnictwa wyższego i standardów kształcenia nauczycieli oraz oferta szkół wyższych w regionie śląskim na kierunkach: pedagogika i filologia angielska. Ta część stanowi punkt odniesienia dla oceny wyników badań empirycznych, będących częścią drugą niniejszego opracowania. Zawarto w niej rekomendacje, które zostały sformułowane na podstawie wniosków wyciągniętych z przeprowadzonego badania fokusowego. Propozycje konkretnych rozwiązań, których implementacja ma przyczynić się do dostosowania tematyki praktyk pedagogicznych na w/w kierunkach studiów zostały zatem opracowane z uwzględnieniem podstaw teoretycznych i danych empirycznych.

Rozdział pierwszy opracowania stanowi analizę aktywności ekonomicznej, wielkości zatrudnienia i skali bezrobocia w województwie śląskim. Ponadto przedstawiono w nim wysokość wynagrodzeń gospodarstw domowych w regionie. Jest to istotne z punktu widzenia niniejszego opracowania, ponieważ w/w wielkości ekonomiczne kształtują budżety gospodarstw domowych. Mają one zatem wpływ na wysokość dochodu rozporządzalnego mieszkańców, ich dochodu do dyspozycji oraz wydatków, w tym wydatków na edukację. Na podstawie tak przeprowadzonej analizy wskazuje się, że sytuacja społeczna i ekonomiczna mieszkańców województwa śląskiego jest dobra na tle kraju. Niepokojący jest jednak fakt, że miesięczne wydatki na edukację 1 mieszkańca regionu wynoszą niecałe 9 zł.

W rozdziale drugim zwrócono natomiast uwagę, że celem władarzy regionu śląskiego jest dążenie do zapewnienia jego mieszkańcom jak najlepszych warunków do rozwoju kształcenia przez całe życie oraz wykreowanie województwa jako silnego ośrodka szkolnictwa wyższego w kraju. Ponadto przedstawione zostały typy uczelni, na których mogą się kształcić przyszli nauczyciele języka angielskiego oraz wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej w zakresie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, a także standardy ich kształcenia. Na koniec zaprezentowana została oferta edukacyjna 17 szkół wyższych oferujących kształcenie na kierunku pedagogika i/lub filologia angielska. Są to

studia trzyletnie licencjackie (I stopnia) i dwuletnie magisterskie uzupełniające (II stopnia), w ramach których znajdują się specjalności nauczycielskie w zakresie pedagogiki i/lub języka angielskiego.

Z kolei rozdział trzeci zawiera analizę jakościową dwóch sesji fokusowych przeprowadzonych wśród piętnastu dyrektorów i wicedyrektorów przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, których poproszono o diagnozę stanu obecnego, jego przyczyny oraz propozycje ewentualnych zmian zmierzających do dostosowania tematyki praktyk pedagogicznych (edukacja przedszkolna, wczesnoszkolna i nauczanie języka angielskiego) do uwarunkowań regionalnych. Dzięki temu można wywnioskować, że problemem w tym obszarze jest:

- brak odpowiedniej gratyfikacji finansowej dla nauczycieli-opiekunów praktykantów;
- rozgraniczenie w liczbie godzin praktyk pedagogicznych pomiędzy studiami licencjackimi a magisterskimi;
- brak nadzoru ze strony uczelni nad studentem w trakcie trwania praktyki;
- brak nauczycieli języka angielskiego oraz nauczycieli w przedszkolach i edukacji wczesnoszkolnej z odpowiednim stażem pracy;
- przyjmowanie na praktyki dużej liczby studentów w jednym czasie;
- przyjmowanie na studia dużej liczby studentów pedagogiki (do tego obserwuje się występowanie zjawiska feminizacji);
- trudność pogodzenia praktyk z pracą zawodową i studiami przez studentów zaocznych;
- brak znajomości metodyki przez praktykantów;
- częsty brak szczegółowych regulaminów praktyk pedagogicznych, a czasem nawet ich brak;
- niska świadomość studentów kierunków pedagogicznych na temat ważności praktyk;
- traktowanie studentów przez nauczycieli jako zła koniecznego oraz nieprzyjmowanie ich na praktyki jeżeli nie ukończyli danej placówki oświatowej;
- mała liczba godzin praktyk i znikomy kontakt z dziećmi;
- brak wyraźnego podziału praktyk na trzy etapy: obserwacja zajęć, asystowanie nauczycielowi, prowadzenie zajęć.

Na podstawie powyższych wniosków zostały wskazane pożądane kierunki zmian oraz zaproponowane rekomendacje, których celem jest dostosowanie tematyki praktyk pedagogicznych w zakresie edukacji przedszkolnej, wczesnoszkolnej, nauczania języka angielskiego do uwarunkowań województwa śląskiego.

1. Sytuacja społeczno-gospodarcza mieszkańców województwa śląskiego

Punktem wyjścia do oceny sytuacji społeczno-ekonomicznej mieszkańców województwa śląskiego jest struktura ludności regionu. Wśród 4,6 mln osób zamieszkujących to województwo w końcu grudnia 2009 roku 52% stanowiły kobiety, a 48% mężczyźni. Struktura ta nie ulega od lat większym zmianom. Dla przykładu w 2008 roku również udział kobiet i mężczyzn w strukturze ludności województwa śląskiego wynosił odpowiednio 52% i 48%. Proporcje te wyglądają inaczej w poszczególnych grupach wiekowych.

Przewaga kobiet występuje jedynie w starszych grupach wiekowych. Natomiast w młodszych grupach wiekowych więcej jest mężczyzn niż kobiet. Obrazuje to zmieniający się w zależności od wieku współczynnik feminizacji. Z tab. 1 odczytać można, że w grupie wiekowej poniżej 40 lat na 100 mężczyzn przypada mniej niż 100 kobiet. Natomiast powyżej 40 lat sytuacja jest odwrotna – na 100 mężczyzn przypada więcej niż 100 kobiet. Wraz z wiekiem współczynnik feminizacji rośnie. W grupie wiekowej od 40 lat do 59 lat w 2009 roku przyjął on wartość 105,4, podczas gdy w grupie wiekowej powyżej 65 lat wyniósł 157,4.

Tabela 1. Współczynnik feminizacji w wybranych grupach wieku w województwie śląskim w latach 2008-2009 (kobiety na 100 mężczyzn)

grupy wieku	31.12.2008	31.12.2009
0-14 lat	95,1	95,1
15-19 lat	95,7	96,0
20-29 lat	98,1	97,7
30-39 lat	98,1	98,0
40-59 lat	105,4	105,4
60-64 lat	118,0	117,7
65 lat i więcej	157,6	157,4
ogółem	107,4	107,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie śląskim w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2010, s. 9

W strukturze ludności według grup ekonomicznych w województwie śląskim przeważają osoby w wieku produkcyjnym⁴. Stanowią one 65% ludności regionu. Natomiast osoby w wieku przedprodukcyjnym⁵, jak i poprodukcyjnym⁶ stanowią po 17% śląskiego społeczeń-

⁴ W wieku produkcyjnym znajdują się mężczyźni pomiędzy 18. a 64. rokiem życia i kobiety pomiędzy 18. a 59. rokiem życia. Wiek produkcyjny dalej dzielony jest na wiek mobilny (mężczyźni i kobiety w wieku 18-44 lat) i wiek niemobilny (mężczyźni w wieku 45-64 lat i kobiety w wieku 45-59 lat).

⁵ W wieku przedprodukcyjnym znajdują się mężczyźni i kobiety poniżej 18. roku życia.

stwa. Oznacza to, że na jedną osobę w wieku produkcyjnym przypadają dwie osoby w wieku nieprodukcyjnym. Struktura ludności regionu według grup wieku w roku 2009 była zbliżona do struktury ludności w roku 2008, na co wskazują informacje zawarte w tab. 2.

Tabela 2. Ludność według grup wieku w województwie śląskim w latach 2008-2009 (w %)

grupa wieku	31.12.2008	31.12.2009
wiek przedprodukcyjny	17,6	17,4
wiek produkcyjny	65,5	65,4
mobilny	39,9	39,9
niemobilny	25,6	25,5
wiek poprodukcyjny	16,9	17,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie śląskim w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2010, s. 9

Czynnikami kształtującymi stan ludności są przyrost naturalny i migracje ludności. W województwie śląskim w latach 2008-2009 przyjmowały one wartość ujemną. W 2009 roku liczba zgonów przewyższała liczbę urodzeń o 713 osób, a liczba wymeldowań przewyższała liczbę zameldowań o 4 797 osób. W porównaniu z rokiem 2008 zarówno ujemny przyrost naturalny, jak i ujemne saldo migracji uległy zmniejszeniu. Tym samym przyrost rzeczywisty, będący sumą przyrostu naturalnego i salda migracji, zmniejszył się w analizowanym okresie z -8 179 osób do -5510 osób (por. tab. 3).

Tabela 3. Przyrost naturalny i saldo migracji w województwie śląskim w latach 2008-2009

rok	urodzenia (U)	zgony (Z)	przyrost naturalny (PN = U - Z)	zameldowania (napływ lud- ności) (N)	wymeldowania (odpływ ludno- ści) (O)	saldo migracji (SM = N - O)	przyrost rze- czywisty (PRz = PN + S M)
2008	46 994	48 016	-1 022	44 187	51 344	-7 157	-8 179
2009	47 860	48 573	-713	45 173	49 970	-4 797	-5 510

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie śląskim w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2010, s. 9, 16.

Obserwowane zmiany w strukturze wiekowej ludności województwa śląskiego (por. tab. 2) oraz ujemny przyrost naturalny powodują spadek ilości mieszkańców regionu oraz ich starzenie się. Według prognozy demograficznej dla województwa śląskiego, liczba mieszkańców województwa spadnie w ciągu kolejnych 25 lat o blisko 600 tys. (z 4,64 mln w 2010 do

⁶ W wieku poprodukcyjnym znajdują się mężczyźni powyżej 64. roku życia i kobiety powyżej 59. roku życia.

4,05 mln w 2035)⁷. Jednocześnie udział osób w wieku poprodukcyjnym wzrośnie z 17,6% w 2010 do 28,2% w 2035⁸. Procesy te w sposób istotny przekładają się na sytuację zawodową osób kształcących się w zawodzie nauczyciela wychowania przedszkolnego, edukacji wczesnoszkolnej oraz nauczyciela języka angielskiego. Problem ten zostanie szerzej omówiony w rozdziale drugim niniejszego opracowania.

Z punktu widzenia oceny sytuacji społeczno-gospodarczej mieszkańców województwa śląskiego konieczna jest też analiza ich:

- aktywności ekonomicznej;
- wielkości zatrudnienia;
- skali bezrobocia.

W tym celu w badaniu uwzględniono osoby, które pracują i są bezrobotne. Kryterium tego podziału stanowi fakt posiadania, wykonywania bądź poszukiwania pracy.

Ludność aktywną zawodowo, zwaną też siłą roboczą, podażą pracy lub zasobami pracy, stanowią osoby pracujące i bezrobotne⁹. W województwie śląskim ich liczba w II kwartale 2010 roku ukształtowała się na poziomie 2,1 mln osób. Większą część stanowili mężczyźni – 54,1%. Do oceny aktywności ekonomicznej ludności służy współczynnik aktywności zawodowej. Pokazuje on procentowy udział siły roboczej wśród osób powyżej 15 roku życia w badanym okresie¹⁰. Dla regionu śląskiego w II kwartale 2010 roku przyjął on wartość 53,2%, a dla kraju 55,7%. Oznacza to więc, że ludność w województwie śląskim jest nieco mniej aktywna zawodowo niż to ma miejsce w skali ogólnokrajowej. Współczynnik ten pokazał również, że zarówno w regionie śląskim, jak i w przypadku całej Polski występują duże dysproporcje pomiędzy liczbą aktywnych zawodowo kobiet a liczbą aktywnych zawodowo mężczyzn. Na Śląsku wskaźnik aktywności ekonomicznej dla kobiet i mężczyzn wyniósł odpowiednio 46,2% i 61,0%, a w skali kraju 48,3% i 64,0%.¹¹

W badanym okresie analogicznie do aktywności zawodowej wyglądała sytuacja w kwestii zatrudnienia. W II kwartale 2010 roku w regionie śląskim więcej osób wśród pracujących stanowili mężczyźni (54,6%). Zauważyć też można różnicę ze względu na płeć w obciążeniu osób pracujących osobami niepracującymi. W województwie śląskim mężczyźni

⁷ GUS, BDL, dane dotyczące liczby ludności w kwartałach I-III 2010 roku, www.stat.gov.pl [data dostępu 30.03.2011] oraz *Prognoza ludności na lata 2008-2035*, GUS, Warszawa 2008.

⁸ *Prognoza ludności...*, op.cit.

⁹ *Zasady metodyczne statystyki rynku pracy i wynagrodzeń*, GUS, Warszawa 2008, s. 20.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ *Aktywność ekonomiczna ludności Polski. II kwartał 2010*, GUS, Warszawa 2010, s. 121.

pracujący stanowili bowiem 56,4% ogółu mężczyzn, podczas gdy wskaźnik zatrudnienia¹² w populacji kobiet wyniósł 41,9%.¹³ Oznacza to, że tak w całej Polsce, jak i w województwie śląskim występują duże dysproporcje pomiędzy liczbą pracujących kobiet, a liczbą pracujących mężczyzn.

Do osób aktywnych zawodowo zaliczane są również osoby bezrobotne. W II kwartale 2010 roku w województwie śląskim ich liczba wyniosła 175 tys. osób. Więcej wśród nich było kobiet (52%), podczas gdy w skali kraju stanowiły one mniejszość (47%). Do oceny natężenia bezrobocia służy stopa bezrobocia, która wyraża udział bezrobotnych wśród aktywnych zawodowo w wieku 15 lat i więcej¹⁴. W II kwartale 2010 roku w województwie śląskim wyniosła ona wśród kobiet 9,4% i była wyższa niż w przypadku mężczyzn o 2 punkty procentowe.¹⁵

Powyzsze wskaźniki statystyczne, tj.:

- współczynnik aktywności zawodowej;
- wskaźnik zatrudnienia;
- stopa bezrobocia

pokazują gorszą sytuację kobiet niż mężczyzn – tak w skali kraju, jak i regionu śląskiego. Na tle kraju natomiast ludność Śląska charakteryzuje się niższą niż przeciętna aktywnością zawodową i wielkością zatrudnienia, ale też i niższym bezrobociem. Szczegółowe informacje na temat aktywności ekonomicznej ludności regionu śląskiego na tle kraju według płci przedstawia tab. 4.

¹² Wskaźnik ten pokazuje, jaki jest procentowy udział pracujących kobiet i mężczyzn wśród przedstawicieli danej płci powyżej 15 roku życia. Por. *Zasady metodyczne statystyki rynku pracy i wynagrodzeń*, op. cit.

¹³ *Aktywność ekonomiczna ludności Polski. II kwartał 2010*, op. cit.

¹⁴ *Zasady metodyczne statystyki rynku pracy i wynagrodzeń*, op. cit.

¹⁵ *Aktywność ekonomiczna ludności Polski. II kwartał 2010*, op. cit.

Tabela 4. Wskaźniki statystyczne dotyczące aktywności ekonomicznej mieszkańców województwa śląskiego na tle kraju w II kwartale 2010 roku według wykształcenia (w %)

wyszczególnienie	województwo	Polska
ogółem		
współczynnik aktywności zawodowej	53,2	55,7
wskaźnik zatrudnienia	48,7	50,4
stopa bezrobocia	8,3	9,5
mężczyźni		
współczynnik aktywności zawodowej	61,0	64,0
wskaźnik zatrudnienia	56,4	58,0
stopa bezrobocia	7,4	9,2
kobiety		
współczynnik aktywności zawodowej	46,2	48,3
wskaźnik zatrudnienia	41,9	43,5
stopa bezrobocia	9,4	9,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Aktywność ekonomiczna ludności Polski. II kwartał 2010*, GUS, Warszawa 2010, s. 121

Z punktu widzenia niniejszej analizy istotna jest również wiedza na temat aktywności ekonomicznej regionu na tle kraju według wykształcenia. Informacje na ten temat przedstawia tab. 5. Na ich podstawie odczytać można, że współczynnik aktywności ekonomicznej, wskaźnik zatrudnienia i stopa bezrobocia dla poszczególnych kategorii osób według wykształcenia osiąga w województwie śląskim podobne wartości do tych na poziomie ogólnokrajowym. Można zauważyć też pewną tendencję. Wraz ze wzrostem wykształcenia wzrasta aktywność ekonomiczna i zatrudnienie, a spada bezrobocie. Najgorzej pod tym względem wypadają zatem osoby z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym, a najlepiej osoby z wykształceniem wyższym. W przypadku tych pierwszych współczynnik aktywności zawodowej i wskaźnik zatrudnienia kształtują się odpowiednio na poziomie 17% i 13%, a w przypadku tych drugich – odpowiednio na poziomie 80% i 75%. Natomiast stopa bezrobocia dla osób z najniższym wykształceniem wynosi 25%, a dla osób z wykształceniem wyższym 5%.

Tabela 5. Wskaźniki statystyczne dotyczące aktywności ekonomicznej mieszkańców województwa śląskiego na tle kraju w II kwartale 2010 roku według wykształcenia (w %)

wyszczególnienie	wyższe	policealne i średnie zawodowe	średnie ogólnokształcące	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe
województwo					
wsp. aktywności zawodowej	79,8	65,1	50,2	64,4	17,1
wskaźnik zatrudnienia	75,3	59,6	43,2	54,6	12,8
stopa bezrobocia	5,3	8,5	13,9	15,4	25,3
Polska					
wsp. aktywności zawodowej	81,0	67,5	47,9	64,5	19,5
wskaźnik zatrudnienia	77,1	61,8	41,3	57,3	16,1
stopa bezrobocia	4,8	8,5	13,7	11,2	17,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Aktywność ekonomiczna ludności Polski. II kwartał 2010*, GUS, Warszawa 2010, s. 126

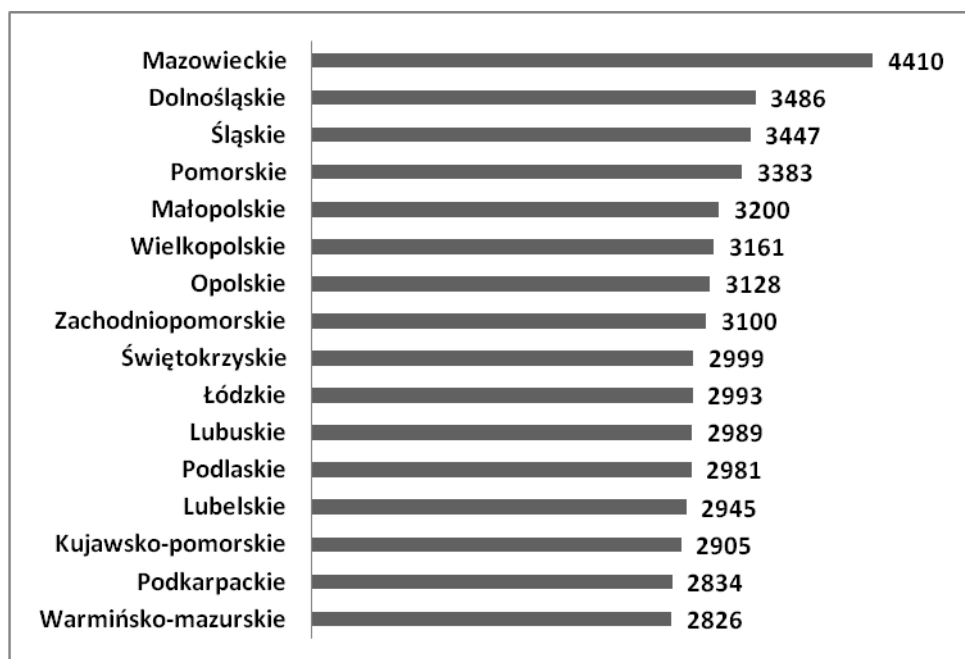
Duży wpływ na sytuację społeczno-gospodarczą ludności mają wynagrodzenia. Pod tym względem mieszkańcy województwa śląskiego na tle kraju prezentują się dobrze. W II kwartale 2010 roku na Śląsku średnie miesięczne wynagrodzenie wyniosło 3 447 zł. Więcej zarabiają jedynie mieszkańcy województwa dolnośląskiego (3 486 zł) i mazowieckiego (4 410 zł). Przeciętnie, aż o ponad 600 zł miesięcznie mniej zarabiali natomiast mieszkańcy województwa warmińsko-mazowieckiego, gdzie wynagrodzenia były na najniższym poziomie w kraju (por. wyk. 1).

Najwięcej w województwie śląskim zarabiają górnicy, pośrednicy finansowi oraz osoby trudniące się wytwarzaniem i zaopatrywaniem w energię elektryczną, gaz, wodę. Na koniec 2008 roku przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto przedstawicieli tych zawodów wyniosły odpowiednio 5 373 zł, 4 546 zł, 4 182 zł. Natomiast w analizowanym okresie najniższe przeciętne miesięczne wynagrodzenie wystąpiło w branży hotelarskiej i restauracyjnej i wyniosło 1 720 zł. **Niskie płace występują również w edukacji, co jest istotne z punktu widzenia niniejszego opracowania¹⁶. W końcu 2008 roku przedstawiciele tej sekcji zarabiali 2 863 zł. Wynagrodzenie to było niższe od przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w regionie o 11,6%.¹⁷**

¹⁶ Do sekcji edukacja należą m.in. przedstawiciele zawodu nauczyciela.

¹⁷ *Warunki życia ludności w województwie śląskim w 2008 r.*, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2009, s. 31.

Wykres 1. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie mieszkańców województwa śląskiego na tle mieszkańców innych województw w II kwartale 2010 roku (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w I półroczu 2010 r.*, GUS, Warszawa 2010, s. 45

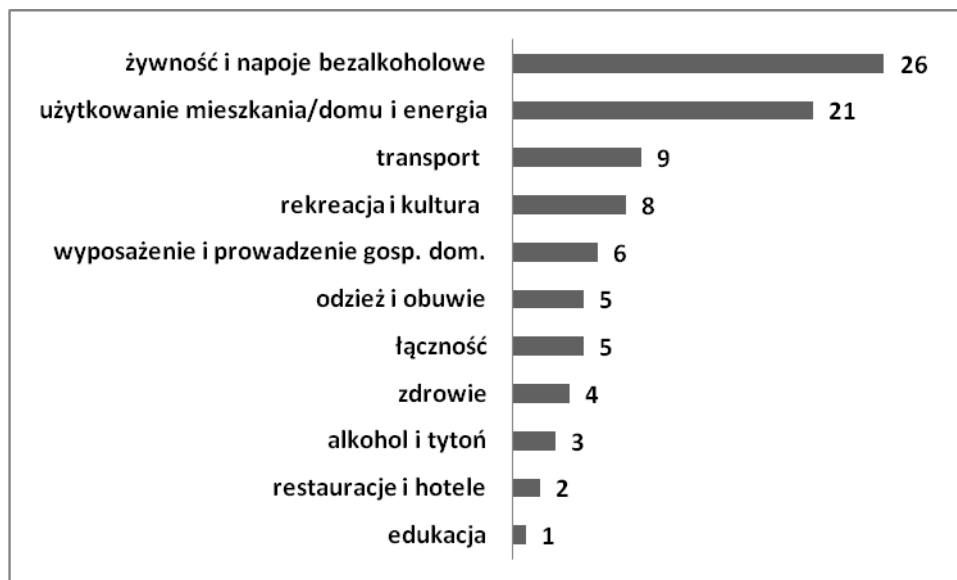
Wynagrodzenia ludności w znacznej mierze kształtują budżety gospodarstw domowych. Na koniec 2008 roku przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny jednego mieszkańca województwa śląskiego wyniósł 1 041 zł i był niższy od średniego poziomu krajowego jedynie o 4 zł. W skład tego dochodu wchodziły przede wszystkim dochody z pracy najemnej (ponad 56%) oraz ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych i pomocy społecznej (ponad 32%). Mieszkańcy regionu śląskiego ponad 96% swojego dochodu rozporządzalnego przeznaczają do dyspozycji, tj. na zakup towarów i usług konsumpcyjnych oraz przyrost oszczędności. Dochód ten determinuje wielkość wydatków ludności.¹⁸

W 2008 roku przeciętne miesięczne wydatki jednego mieszkańca regionu śląskiego wynosiły 888 zł i były niższe od średniego poziomu ogólnokrajowego o około 16 zł. W analizowanym okresie największy udział w wydatkach mieszkańców Śląska stanowił odpływ gotówki na żywność i napoje bezalkoholowe (26%) oraz na użytkowanie mieszkania i nośniki energii (21%). **Z punktu widzenia niniejszego opracowania istotne są wydatki na edukację. W 2008 roku gospodarstwa domowe w województwie śląskim przeznaczały na nią jedynie 1% swoich wydatków. Może to oznaczać, że mieszkańcy regionu nie będą zainteresowani przeznaczaniem znacznej części swoich dochodów i wydatków na naukę np. języka angielskiego we wszelkiego rodzaju szkołach językowych, przez co rynek pracy**

¹⁸ Ibidem.

nie zgłosi nowego zapotrzebowania na nauczycieli tego języka.¹⁹ Udział niektórych towarów i usług w wydatkach mieszkańców województwa śląskiego w 2008 roku przedstawia wyk. 2.

Wykres 2. Udział niektórych towarów i usług w wydatkach gospodarstw domowych w województwie śląskim w 2008 r. (w %)²⁰

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Warunki życia ludności w województwie śląskim w 2008 r.*, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2009, s. 33

Na podstawie analizy aktywności ekonomicznej, wielkości zatrudnienia, skali bezrobocia, wysokości wynagrodzeń, dochodu rozporzadzalnego i do dyspozycji oraz wydatków wywnioskować można, że sytuacja społeczno-gospodarcza mieszkańców województwa śląskiego na tle kraju jest dobra. **Ważne jest, że takie zawody jak: nauczyciel w przedszkolu czy wychowawca w placówkach oświatowych, wychowawczych i opiekuńczych znajdują się w grupie zawodów deficytowych. Niepokoić może natomiast fakt, że zawód filologa w zakresie filologii obcojęzycznej, w tym angielskiej charakteryzuje się na śląskim rynku pracy nadwyżką. Ponadto niepokojący jest niski udział edukacji w wydatkach gospodarstw domowych na Śląsku, który w 2008 roku średnio w miesiącu wynosił mniej niż 9 zł na 1 osobę.**

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Wyniki sumują się do 90%, ponieważ 10% w wydatkach mieszkańców Śląska w 2008 roku stanowiły inne towary i usługi niż przedstawione na rysunku.

2. Kształcenie na kierunkach pedagogika oraz filologia angielska w województwie śląskim w kontekście regionalnych uwarunkowań gospodarczych i społecznych

Z punktu widzenia przewagi konkurencyjnej danego regionu ważne jest dysponowanie dużym potencjałem inteligentnej i wysoko wykwalifikowanej kadry naukowo-badawczej, humanistycznej i inżynierskiej, posiadanie rozwiniętego systemu kształcenia na poziomie wyższym we wszystkich kierunkach humanistycznych i politechnicznych oraz posiadanie dobrze zorganizowanego przestrzennie systemu szkolnictwa ponadgimnazjalnego, będącego zapleczem dla szkolnictwa wyższego. Traktuje o tym również przyjęta przez Sejmik Województwa Śląskiego uchwałą III/47/1/2010 w dniu 17 lutego 2010 roku *Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020”*. Strategia ta, będąca aktualizacją *Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000-2020* przyjętej przez Sejmik Województwa Śląskiego w dniu 4 lipca 2005 roku, wyznacza trzy priorytety²¹:

- Priorytet A – „Województwo śląskie regionem nowej gospodarki kreującym i skutecznie absorbującym technologie”;
- Priorytet B – „Województwo śląskie regionem o powszechnej dostępności do regionalnych usług publicznych o wysokim standardzie”;
- Priorytet C – „Województwo śląskie znaczącym partnerem kreacji kultury, nauki i przestrzeni europejskiej”.

Z punktu widzenia niniejszej analizy w ramach powyższych priorytetów najistotniejsze są wyzwania strategiczne zmierzające do rozwijania kompetencji i wykształcenia mieszkańców województwa śląskiego, promocji i tworzenia dla nich warunków do rozwoju kształcenia przez całe życie oraz do wykreowania regionu jako silnego ośrodka szkolnictwa wyższego, który będzie wpisywał się w międzynarodowe sieci współpracy międzyuczelnianej²². Dlatego też na uwagę zasługują dwa cele strategiczne rozwoju województwa śląskiego²³:

- A.1 (w ramach Priorytetu A) – „Wysoki poziom wykształcenia i umiejętności mieszkańców”;
- C.3 (w ramach Priorytetu C) – „Silny ośrodek nauki i kultury”.

²¹ *Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020”*, Sejmik Województwa Śląskiego, Katowice 2010, s. 36.

²² *Ibidem*, s. 36-37.

²³ *Ibidem*, s. 49, 75.

W ramach celu strategicznego A.1 jednym z wyznaczonych kierunków działań jest „Poprawa jakości kształcenia”, a w ramach celu strategicznego C.3 – „Tworzenie warunków rozwoju nauki i wzmocnienie potencjału uczelni wyższych oraz ośrodków badawczych”²⁴. Wyznaczone kierunki działań świadczą więc o tym, że władarze regionu zdają sobie sprawę, iż podstawą rozwoju województwa są jego mieszkańcy, a ściślej posiadana przez nich wiedza, kompetencje i umiejętności zgodne z potrzebami rynku pracy. Nie będzie to jednak możliwe bez dobrze rozwiniętej sfery nauki i szkolnictwa wyższego. Dlatego też konieczne są²⁵:

- wspieranie tworzenia nowych i rozbudowa istniejących ośrodków akademickich (w szczególności ośrodków regionalnych);
- wspieranie współpracy środowiska akademickiego z uczelniami i ośrodkami naukowo-badawczymi zarówno w kraju, jak i poza jego granicami (pozwoli to zwiększyć i wzmocnić potencjał innowacyjny regionu);
- podnoszenie kwalifikacji kadr naukowych;
- wspieranie rozwoju powiązań między uczelniami a przedsiębiorcami;
- promocja śląskiego środowiska akademickiego, jego wizerunku oraz możliwości studiowania w województwie śląskim;
- wspieranie tworzenia kierunków studiów realizowanych w językach obcych.

Kwestie dotyczące szkolnictwa wyższego w Polsce regulowane są przepisami ustawy z dnia 27 lipca 2005 roku Prawo o szkolnictwie wyższym²⁶. Ustawę stosuje się wobec publicznych i niepublicznych szkół wyższych²⁷ o charakterze uczelni zawodowej lub akademickiej²⁸. W przypadku tych ostatnich, zgodnie z art. 3 niniejszej ustawy, uczelnie wyższe mają prawo używać w swojej nazwie następujących wyrazów w zależności od posiadanych uprawnień:

- „uniwersytet” – w przypadku, gdy jednostki organizacyjne uczelni posiadają uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora przynajmniej w dwunastu dyscyplinach, w tym co najmniej po dwa uprawnienia w dziedzinach:
 - nauk humanistycznych;
 - nauk społecznych lub teologicznych;

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem, s. 81-82.

²⁶ Dz. U z 2005 r. nr 164, poz. 1365 z późn. zm.

²⁷ Uczelnię publiczną tworzy państwo reprezentowane przez właściwy organ władzy lub administracji publicznej, a uczelnię niepubliczną – osoba fizyczna lub prawna niebędąca państwową ani samorządową osobą prawną.

²⁸ Uczelnie zawodowa prowadzi studia pierwszego lub drugiego stopnia albo jednolite studia magisterskie i nie posiada uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora. Na uczelni akademickiej przynajmniej jedna jednostka organizacyjna posiada uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora.

- nauk matematycznych;
- nauk fizycznych lub technicznych;
- nauk przyrodniczych;
- nauk prawnych lub ekonomicznych;
- „uniwersytet techniczny” – w przypadku, gdy jednostki organizacyjne uczelni posiadają uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora przynajmniej w dwunastu dyscyplinach, w tym co najmniej osiem uprawnień w dziedzinie nauk technicznych;
- „uniwersytet” uzupełniony innym przymiotnikiem lub przymiotnikami w celu określenia profilu uczelni – w przypadku, gdy jednostki organizacyjne uczelni posiadają uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora przynajmniej w sześciu uprawnieniach, w tym co najmniej cztery uprawnienia w dziedzinie nauk objętych profilem uczelni;
- „politechnika” – w przypadku, gdy jednostki organizacyjne uczelni posiadają uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora przynajmniej w sześciu dyscyplinach, w tym co najmniej cztery uprawnienia w dziedzinie nauk technicznych;
- „akademia” – w przypadku, gdy jednostki organizacyjne uczelni posiadają przynajmniej dwa uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora.

Na powyższych typach uczelni mogą się kształcić m.in. przyszli nauczyciele języka angielskiego oraz wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej. Kwestie dotyczące kształcenia nauczycieli w ramach specjalizacji nauczycielskiej na studiach wyższych reguluje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli²⁹. Zgodnie z tymi standardami absolwent studiów nauczycielskich równocześnie z wiedzą merytoryczną w zakresie określonego kierunku studiów uzyskuje przygotowanie do prowadzenia zajęć i kwalifikacje zawodowe. Powinien on być przygotowany do kompleksowej realizacji zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych zadań szkoły. Powinien zatem posiadać przygotowanie w zakresie³⁰:

- wybranych specjalności nauczycielskich;
- dydaktyki przedmiotowej;

²⁹ Dz. U. z 2004 r. nr 207, poz. 2110.

³⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli, Dz. U. z 2004 r. nr 207, poz. 2110.

- psychologii i pedagogiki;
- posługiwania się technologią informacyjną;
- zaawansowanej znajomości języka obcego.

Dzięki powyższemu przygotowaniu nauczyciel będzie mógł m.in. przekazywać nabytą wiedzę w sposób kompetentny, samodzielnie ją pogłębiać i aktualizować, skutecznie prowadzić zajęcia, badać i oceniać osiągnięcia uczniów, pełnić funkcje wychowawcze i opiekuńcze, wspierać wszechstronny rozwój uczniów, rozbudzać ich zainteresowania poznawcze, organizować życie społeczne na poziomie klasy, szkoły i społeczności lokalnej³¹. Aby osiągnąć te praktyczne umiejętności koniecznym staje się odbycie praktyk pedagogicznych. Standardy kształcenia nauczycieli określają ich następującą liczbę³²:

- co najmniej 180 godzin w przypadku dwóch specjalności nauczycielskich (głównej i dodatkowej) na studiach wyższych zawodowych;
- co najmniej 30 godzin w przypadku jednej specjalności nauczycielskiej (głównej) i co najmniej 45 godzin w przypadku dwóch specjalności nauczycielskich na uzupełniających studiach magisterskich;
- co najmniej 150 godzin w przypadku jednej specjalności nauczycielskiej i co najmniej 210 godzin w przypadku dwóch specjalności nauczycielskich na jednolitych studiach magisterskich.

W trakcie praktyk pedagogicznych przynajmniej 30 godzin zajęć powinno odbywać się w powiązaniu z nauką psychologii i pedagogiki. Ponadto w zakresie tych dwóch dziedzin oraz w zakresie dydaktyki przedmiotowej w programie studiów konieczne jest zapewnienie czasu na przygotowanie studentów do praktyki i jej omówienie. Uczelnie wyższe mają obowiązek systematycznego kontaktu ze szkołami i placówkami, w których studenci odbywają praktyki. Student natomiast ma obowiązek udokumentować udział w zajęciach objętych praktykami pedagogicznymi, które podlegają ocenie z uwzględnieniem opinii opiekuna praktyk.³³

Słuchacz studiów wyższych zawodowych i jednolitych magisterskich w ramach specjalizacji nauczycielskiej powinien prowadzić zajęcia przez co najmniej 30% czasu przeznaczanego w programie studiów na praktyki pedagogiczne. Zatem co najwyżej 70% tego czasu powinno być przeznaczone na wizyty w różnych typach szkół i placówek, w których student mógłby znaleźć pracę, obserwowanie zajęć, asystowanie nauczycielowi

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

podczas prowadzenia zajęć, planowanie i omawianie zajęć prowadzonych przez siebie i innych studentów oraz nauczycieli. Ponadto nie mniej niż 40% czasu praktyk pedagogicznych powinno być realizowane podczas ostatniego roku nauki w ramach specjalizacji nauczycielskiej.³⁴

Praktyki pedagogiczne zorganizowane tak, jak powyżej powinny zapewnić osobom je odbywającym³⁵:

- poznanie organizacji pracy różnych typów szkół i placówek;
- zdobycie umiejętności planowania, prowadzenia i dokumentowania zajęć;
- zdobycie umiejętności prowadzenia i dokumentowania obserwacji zajęć;
- zdobycie umiejętności analizowania pracy nauczyciela i uczniów podczas wspólnego omawiania praktyk przez opiekunów praktyk i studentów;
- zdobycie umiejętności analizy pracy własnej i jej efektów oraz pracy uczniów.

Innym ważnym dokumentem prawnym dla studentów pedagogiki i języka angielskiego na specjalności nauczycielskiej jest ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta nauczyciela³⁶, której zgodnie z jej art. 1 podlegają nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni posiadający zatrudnienie w różnego rodzaju instytucjach, o których traktuje art. 1 te same ustawy. W szczególności są to:

- przedszkola;
- szkoły;
- placówki oświatowe;
- zakłady poprawcze;
- schroniska dla nieletnich;
- rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne;
- Ochotnicze Hufce Pracy.

Ustawa traktuje o obowiązkach nauczyciela, wymaganiach kwalifikacyjnych, awansie zawodowym, nawiązaniu, zmianie i rozwiązaniu stosunku pracy, warunkach pracy i wynagrodzeniu, nagrodach i odznaczeniach, uprawnieniach socjalnych i urlopach, finansowaniu kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli, ochronie zdrowia, odpowiedzialności dyscyplinarnej, uprawnieniach emerytalnych. Nie porusza się w niej natomiast kwestii związanych z odbywaniem praktyk pedagogicznych przez studentów kształcących się na specjalizacji nauczycielskiej w ramach studiowanego kierunku. Nie

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Dz. U. z 1982 r. nr 3, poz. 19 z późn. zm.

traktuje na ten temat również *Strategia rozwoju edukacji na lata 2007-2013* opracowana w sierpniu 2005 roku przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu.

Region śląski jest jednym z największych w kraju ośrodków akademickich. Na jego obszarze znajduje się 45 szkół wyższych, 34 filie i punkty konsultacyjne, które oferują różnorodne kierunki i specjalności przygotowujące młodych ludzi do praktycznego posługiwania się wiedzą, kreatywnego działania i aktywności³⁷. Na uczelniach tych można studiować m.in. pedagogikę i filologię angielską. **W regionie znajduje się 17 szkół wyższych oferujących kształcenie na kierunku pedagogika i/lub filologia angielska.** Są to zarówno studia I stopnia trzyletnie licencjackie, jak i II stopnia dwuletnie magisterskie uzupełniające. W ramach każdego z wymienionych kierunków znajdują się specjalności nauczycielskie, na których można zdobyć wiedzę niezbędną do wykonywania zawodu nauczyciela wychowania przedszkolnego i/lub edukacji wczesnoszkolnej i/lub języka angielskiego.

Szkołami kształcącymi na kierunku pedagogika w województwie śląskim są³⁸:

1. Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku Białej:
 - studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - praca socjalna;
 - edukacja zintegrowana wczesnoszkolna i wychowania przedszkolne.
2. Wyższa Szkoła Zarządzania w Częstochowie:
 - studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - pedagogika opiekuńcza i pracy socjalnej;
 - pedagogika opiekuńczo-resocjalizacyjna.
3. Wyższa Szkoła Lingwistyczna w Częstochowie:
 - studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - pedagogika pracy socjalnej;
 - edukacja przedszkolna i opieka nad dzieckiem;
 - edukacja dla bezpieczeństwa;
 - andragogika z doradztwem zawodowym;
 - terapia specyficznych trudności w uczeniu się;
 - pedagogika społeczna i zarządzanie bezpieczeństwem;
 - marketing i zarządzanie w edukacji;

³⁷ Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, http://www.slaskie.pl/strona_n.php?jezyk=pl&grupa=3&dzi=1251975596&id_menu=266 [data dostępu 25.11.2010].

³⁸ Opracowanie własne na podstawie uczelnie.pl, strony internetowej Sejmiku Województwa Śląskiego oraz stron internetowych szkół wyższych w województwie śląskim.

- edukacja europejska;
- poradnictwo zawodowe i edukacyjne;
- pedagogika opiekuńcza z promocją zdrowia;
- pedagogika opiekuńczo-wychowawcza z pedagogiką rodziny;
- pedagogika resocjalizacyjna i profilaktyka społeczna;
- wychowanie przedszkolne z nauczaniem języka angielskiego;
- edukacja wczesnoszkolna z wychowaniem przedszkolnym;
- edukacja wczesnoszkolna z wychowaniem przedszkolnym i nauczaniem języka angielskiego;
- resocjalizacja z profilaktyką uzależnień;
- pedagogika pracy z doradztwem zawodowym;
- studia II stopnia 2 letnie magisterskie uzupełniające, specjalności:
 - pedagogika pracy socjalnej;
 - edukacja przedszkolna i opieka nad dzieckiem;
 - edukacja dla bezpieczeństwa;
 - andragogika z doradztwem zawodowym;
 - terapia specyficznych trudności w uczeniu się;
 - pedagogika społeczna i zarządzanie bezpieczeństwem;
 - marketing i zarządzanie w edukacji;
 - edukacja europejska;
 - poradnictwo zawodowe i edukacyjne;
 - pedagogika opiekuńcza z promocją zdrowia;
 - pedagogika opiekuńczo-wychowawcza z pedagogiką rodziny;
 - pedagogika resocjalizacyjna i profilaktyka społeczna;
 - wychowanie przedszkolne z nauczaniem języka angielskiego;
 - edukacja wczesnoszkolna z wychowaniem przedszkolnym;
 - edukacja wczesnoszkolna z wychowaniem przedszkolnym i nauczaniem języka angielskiego;
 - resocjalizacja z profilaktyką uzależnień;
 - pedagogika pracy z doradztwem zawodowym.
- 4. Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie:
 - studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - pedagogika opiekuńczo-resocjalizacyjna;
 - pedagogika społeczna i terapia pedagogiczna;

- nauczanie początkowe i wychowanie przedszkolne;
 - praca socjalna;
 - doradztwo zawodowe;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i edukacja przedszkolna;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i edukacja przedszkolna z językiem obcym;
- studia II stopnia 2 letnie magisterskie uzupełniające, specjalności:
 - pedagogika opiekuńczo-resocjalizacyjna;
 - pedagogika społeczna i terapia pedagogiczna;
 - nauczanie początkowe i wychowanie przedszkolne;
 - praca socjalna;
 - doradztwo zawodowe;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i edukacja przedszkolna;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i edukacja przedszkolna z językiem obcym.
5. Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości w Gliwicach:
- studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - pedagogika opiekuńczo-resocjalizacyjna;
 - pedagogika społeczna z poradnictwem zawodowym;
 - profilaktyka społeczna z elementami prewencji;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna z nauczaniem języka angielskiego.
6. Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa im. Wojciecha Korfańskiego w Katowicach:
- studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - resocjalizacja z profilaktyką społeczną;
 - pedagogika opiekuńczo-socjalna;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i wychowanie fizyczne;
 - studia II stopnia 2 letnie magisterskie uzupełniające, specjalności:
 - resocjalizacja z profilaktyką społeczną;
 - pedagogika opiekuńczo-socjalna;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i wychowanie fizyczne.

7. Uniwersytet Śląski w Katowicach:
- studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - pedagogika opiekuńczo-wychowawcza;
 - pedagogika resocjalizacyjna z profilaktyką społeczną;
 - pedagogika zdrowia;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i edukacja informatyczna;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i oligofrenopedagogika;
 - studia II stopnia 2 letnie magisterskie uzupełniające, specjalności:
 - pedagogika opiekuńczo-wychowawcza;
 - pedagogika resocjalizacyjna z profilaktyką społeczną;
 - pedagogika zdrowia;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i edukacja informatyczna;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i oligofrenopedagogika.
8. Śląska Wyższa Szkoła Zarządzania im. gen. Jerzego Ziętka w Katowicach:
- studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - pedagogika społeczna;
 - pedagogika resocjalizacyjna z profilaktyką społeczną;
 - pedagogika opiekuńczo-wychowawcza;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna z wychowaniem przedszkolnym;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i edukacja informatyczna.
9. Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie Wydział Nauk Społeczno-Pedagogicznych w Katowicach:
- studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - pedagogika resocjalizacyjna;
 - wczesnoszkolna edukacja zintegrowana i pedagogika przedszkolna;
 - pedagogika pracy z doradztwem zawodowym;
 - pedagogika opiekuńczo-wychowawcza z terapią pedagogiczną;
 - studia II stopnia 2 letnie magisterskie uzupełniające, specjalności:
 - pedagogika resocjalizacyjna;
 - pedagogika pracy;

- edukacja zdrowotna z rehabilitacją;
 - wczesnoszkolna edukacja zintegrowana i pedagogika przedszkolna;
 - pedagogika społeczno-opiekuńcza;
 - terapia pedagogiczna;
 - aktywizacja i rozwój wspólnot lokalnych.
10. Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Marketingu w Chrzanowie:
- studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - pedagogika opiekuńczo-wychowawcza (specjalność główna);
 - praca socjalna (specjalność dodatkowa);
 - edukacja wczesnoszkolna (specjalność dodatkowa);
 - resocjalizacja (specjalność dodatkowa);
11. Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej:
- studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - pedagogika opiekuńcza i pracy socjalnej;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i oligofrenopedagogika;
 - resocjalizacja;
 - doradztwo zawodowe (specjalność dodatkowa).
12. Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. kardynała Augusta Hlonda w Mysłowicach:
- studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - pedagogika wczesnoszkolna;
 - wychowanie przedszkolne;
 - pedagogika resocjalizacyjna;
 - pedagogika zdrowia;
 - pedagogika opiekuńczo-wychowawcza;
 - pedagogika pracy socjalnej;
 - pedagogika pracy z przedsiębiorczością;
 - pedagogika społeczna;
 - pedagogika bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego;
 - psychopedagogika;
 - doradztwo zawodowe i promocja zatrudnienia;
 - pedagogika artystyczna-plastyka;
 - pedagogika artystyczna-muzyka;

- studia II stopnia 2 letnie magisterskie uzupełniające, specjalności:
 - pedagogika społeczna i animacja kulturowa;
 - pedagogika pracy socjalnej i organizacja środowiska społecznego;
 - psychopedagogika z profilaktyką społeczną;
 - bezpieczeństwo i zarządzanie kryzysowe-edukacja dla bezpieczeństwa;
 - pedagogika resocjalizacyjna z profilaktyką społeczną;
 - pedagogika wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne;
 - pedagogika opiekuńczo-wychowawcza i praca socjalna;
 - pedagogika pracy i doradztwo zawodowe;
 - pedagogika artystyczna.

13. Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu

- studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - pedagogika opiekuńczo-wychowawcza;
 - resocjalizacja z profilaktyką;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne;
- studia II stopnia 2 letnie magisterskie uzupełniające, specjalności:
 - pedagogika opiekuńczo-wychowawcza;
 - resocjalizacja z profilaktyką;
 - zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne;
 - praca socjalna.

Natomiast szkołami kształcącymi na kierunku filologia angielska w województwie śląskim są³⁹:

1. Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku Białej.
 - studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - specjalność główna: nauczycielska;
 - specjalność dodatkowa: edukacja wczesnoszkolna.
2. Wyższa Szkoła Lingwistyczna w Częstochowie:
 - studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - lingwistyka stosowana-tłumaczenie;
 - amerykanistyka;
 - multimedialny nauczyciel języka angielskiego;
 - specjalne potrzeby edukacyjne;

³⁹ Opracowanie własne na podstawie uczelnie.pl, strony internetowej Sejmiku Województwa Śląskiego oraz stron internetowych szkół wyższych w województwie śląskim.

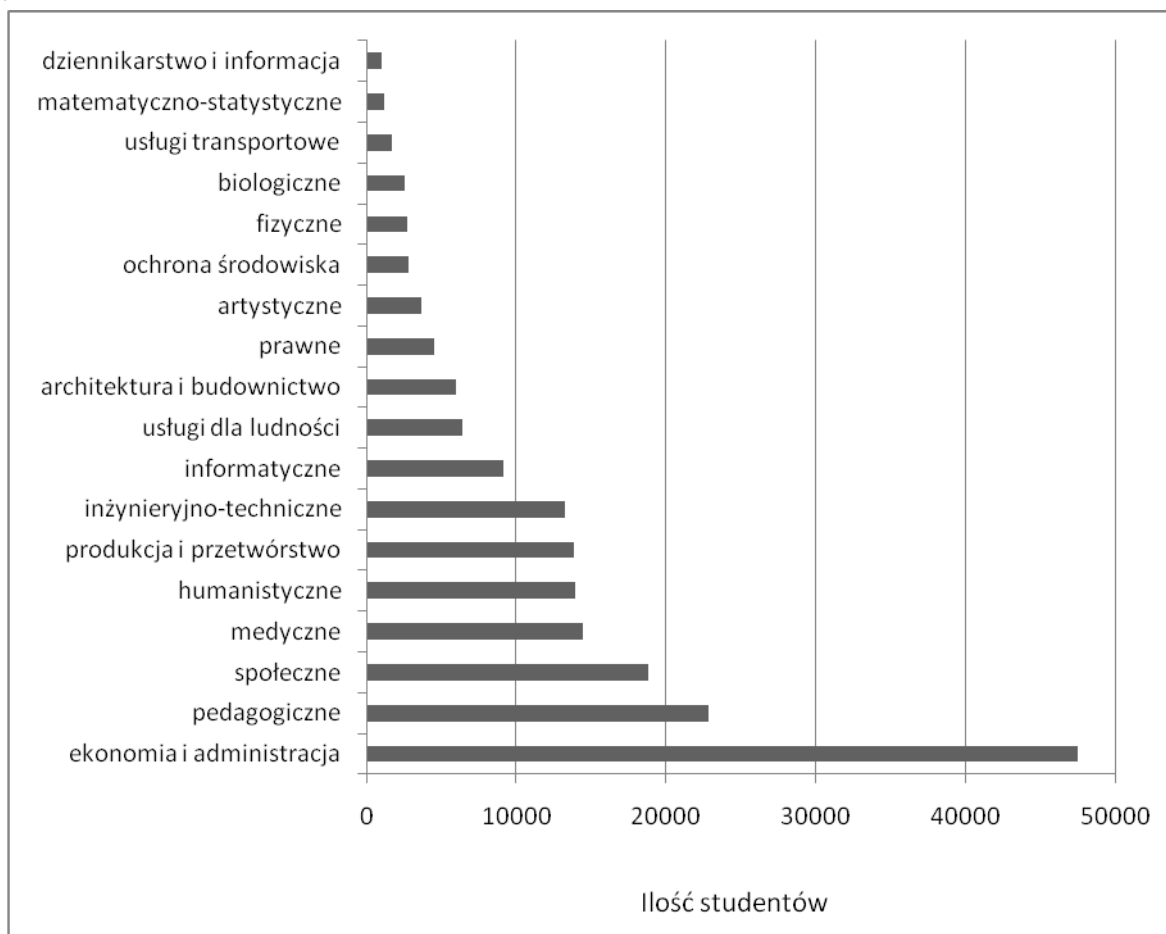
- nauczyciel dwóch przedmiotów (języka angielskiego i drugiego języka obcego lub zintegrowanej edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej lub języka biznesu w zakresie podstaw edukacji ekonomicznej i przedsiębiorczości);
- języka angielski w biznesie-podstawy edukacji ekonomicznej i przedsiębiorczości;
- studia II stopnia 2 letnie magisterskie uzupełniające, specjalności:
 - lingwistyka stosowana-tłumaczenie pisemne;
 - amerykanistyka;
 - multimedialny nauczyciel języka angielskiego;
 - specjalne potrzeby edukacyjne;
 - tłumaczenie konferencyjne;
 - nauczyciel języka angielskiego;
 - języka angielski w biznesie-podstawy edukacji ekonomicznej i przedsiębiorczości.
- 3. Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie:
 - studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - nauczanie języka angielskiego;
 - język biznesu;
 - studia II stopnia 2 letnie magisterskie uzupełniające.
- 4. Akademia Polonijna w Częstochowie:
 - studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - nauczyciel języka angielskiego i przedsiębiorczości;
 - nauczyciel języka angielskiego i drugiego języka obcego;
 - tłumacz języka angielskiego;
 - tłumacz języka angielskiego i drugiego języka obcego;
 - studia II stopnia 2 letnie magisterskie uzupełniające, specjalności:
 - nauczyciel języka angielskiego;
 - tłumacz języka angielskiego.
- 5. Politechnika Śląska w Gliwicach:
 - studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - nauczycielska;
 - tłumaczeniowo-biznesowa.
- 6. Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości w Gliwicach:

- studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - angielski język biznesu;
 - język angielski w mediach;
 - języka angielski w turystyce.
7. Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach:
- studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - język angielski w biznesie;
 - tłumaczeniowa z językiem chińskim;
 - tłumaczeniowa z językiem hiszpańskim.
8. Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach:
- studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - język angielski w biznesie;
 - nauczyciel języka angielskiego oraz nauczyciel języka niemieckiego lub rosyjskiego;
 - tłumaczeniowa z językiem arabskim, chińskim, hiszpańskim, niemieckim lub rosyjskim;
 - języki specjalistyczne-język lotnictwa;
 - studia II stopnia 2 letnie magisterskie uzupełniające, specjalności:
 - język angielski w biznesie;
 - nauczyciel języka angielskiego;
 - tłumaczeniowa z językiem arabskim, chińskim, hiszpańskim, niemieckim lub rosyjskim;
 - języki specjalistyczne-język lotnictwa;
9. Uniwersytet Śląski w Katowicach:
- studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - nauczycielska z informatyką;
 - nauczycielska z językiem niemieckim;
 - kultura i literatura angielskiego obszaru językowego;
 - kultura-media-translacja;
 - tłumaczeniowa z językiem niemieckim/arabskim/hiszpańskim;
 - język biznesu;
 - studia II stopnia 2 letnie magisterskie uzupełniające, specjalności:

- nauczycielska;
 - kultura i literatura angielskiego obszaru językowego;
 - kultura-media-translacja;
 - tłumaczeniowa;
 - tłumaczeniowa z językiem niemieckim/arabskim/chińskim;
 - specjalistyczne odmiany języka angielskiego.
10. Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Marketingu w Chrzanowie:
- studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - nauczycielska (specjalność główna);
 - edukacja wczesnoszkolna (specjalność dodatkowa);
 - resocjalizacja (specjalność dodatkowa);
11. Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu:
- studia I stopnia 3 letnie licencjackie, specjalności:
 - nauczycielska;
 - translatoryczna;
 - język biznesu.

Jeżeli chodzi o ilość studentów omawianych kierunków, to dostępne dane statystyczne dostarczają jedynie ogólnych informacji. Na podstawie informacji Głównego Urzędu Statystycznego, można stwierdzić, iż kierunki pedagogiczne cieszą się szczególnie dużą popularnością. Pod względem ilości studentów znajdują się na drugim miejscu w rankingu – zaraz po ekonomii i administracji (por wykres 3).

Wykres 3. Ilość studentów najbardziej popularnych kierunków na wyższych uczelniach w województwie śląskim w roku 2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS, BDL, dane dot. studentów i absolwentów wg typów szkół, trybu nauczania, płci i kierunku studiów, www.stat.gov.pl, [data dostępu: 31.03.2011]

Większość studentów kierunków pedagogicznych w województwie śląskim kształci się na uczelniach publicznych (61%) oraz w trybie niestacjonarnym (59,5%). Jednocześnie, w ciągu ostatnich lat zauważa się wzrost udziału studentów uczelni niepublicznych na tych kierunkach. Podczas gdy w latach 2005-2009 ilość studentów na uczelniach publicznych zmalała o blisko 36%, w placówkach niepublicznych ich liczebność wzrosła o ok. 7%. Ogólnie w latach 2005-2009 liczba osób studiujących pedagogikę w województwie śląskim zmalała o 7192 czyli ok. 24%. Obecnie studenci kierunków pedagogicznych stanowią ok. 12,2% wszystkich studentów w regionie (w Polsce odsetek ten wynosi 12,4%). Szczegółowe zestawienie opisanych danych przedstawia poniższa tabela:

Tabela 6. Studenci kierunków pedagogicznych w województwie śląskim i w Polsce w latach 2005-2009.

Wyszczególnienie		2005	2006	2007	2008	2009
studenci kierunków pedagogicznych w województwie śląskim	na uczelniach publicznych	21 827	19 653	16 670	14 849	14 054
	na uczelniach niepublicznych	8 175	8 762	9 034	8 832	8 756
	razem	30 002	28 415	25 704	23 681	22 810
udział w ogóle studentów kierunków pedagogicznych w województwie śląskim (w %)	studenci niestacjonarni	54,7	57,3	60,7	60,6	59,5
	studenci uczelni niepublicznych	27,2	30,8	35,1	37,3	38,4
udział studentów kierunków pedagogicznych do wszystkich studentów (w %)	w województwie śląskim	14,4	14,0	13,0	12,3	12,2
	w Polsce	12,9	12,3	12,1	11,9	12,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS, BDL, dane dot. studentów i absolwentów wg typów szkół, trybu nauczania, płci i kierunku studiów, www.stat.gov.pl, [data dostępu: 31.03.2011]

Sytuacja na rynku pracy absolwentów omawianych kierunków zależy zarówno od podaży, a więc ich ilości jak i popytu na tego rodzaju specjalistów. Zapotrzebowanie na osoby o kwalifikacjach do nauczania przedszkolnego, wczesnoszkolnego oraz języka angielskiego jest ściśle uwarunkowane ilością dzieci i młodzieży. Jak wspomniano w rozdziale pierwszym, mieszkańcy województwa śląskiego są społecznością starzejącą się. Fakt ten przekłada się na malejącą liczbę uczniów w szkołach podstawowych, gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych i policealnych oraz stopniową likwidację tych placówek. Zjawisko zamykania szkół w województwie śląskim potwierdzają dane zaprezentowane w poniższej tabeli:

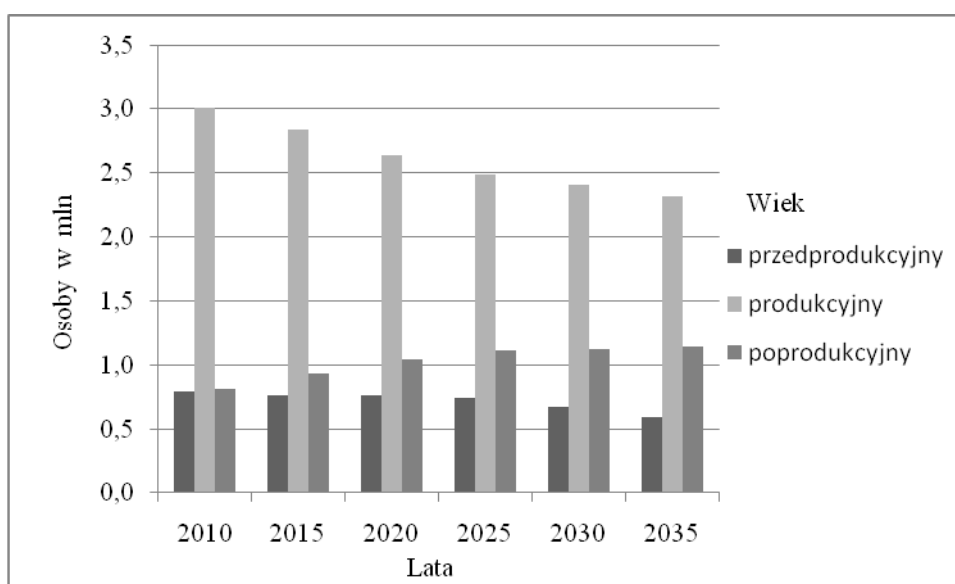
Tabela 7. Zmiany ilości szkół podstawowych, gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych i policealnych w latach 2000-2010 w województwie śląskim.

	2000/2001	2005/2006	2008/2009	2009/2010
podstawowe	1501	1271	1252	1254
gimnazja	680	748	753	753
zasadnicze szkoły zawodowe	264	198	195	196
licea ogólnokształcące	252	289	269	263
licea profilowane	x	176	105	70
technika	668	254	233	233
szkoły policealne	302	465	429	401

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS, Katowice, dane dot. edukacji wg szczebli kształcenia, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/katow/ASSETS_10w10_01.pdf [data dostępu: 30.03.2011]

Z powyższego zestawienia wynika, iż ilość szkół (innych niż uczelnie wyższe) w regionie śląskim systematycznie spada. Prognoza dotycząca struktury wiekowej mieszkańców regionu śląskiego, wskazująca na trwałość trendu spadku liczby dzieci i młodzieży w województwie (por. wyk. 4), sugeruje, iż zjawisko zamykania placówek edukacyjnych będzie postępować.

Wykres 4. Prognoza struktury wiekowej ludności województwa śląskiego w latach 2010-2035⁴⁰

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Prognoza ludności na lata 2008-2035*, GUS, Warszawa 2008

Zamykanie szkół podstawowych wpływa niewątpliwie na sytuację zawodową absolwentów kierunków pedagogicznych. Dotyczy to zarówno nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej, znajdujących zatrudnienie m.in. w szkołach podstawowych, jak również nauczycieli języka angielskiego – prowadzących zajęcia zarówno w ramach zajęć obowiązkowych jak i nieobowiązkowych. Statystyczne zestawienie ilości uczniów szkół dla dzieci i młodzieży, uczących się języka angielskiego w latach 2006-2007 przedstawia tab. 8:

Tabela 8. Ilość uczniów szkół dla dzieci i młodzieży uczących się języka angielskiego w województwie śląskim w latach 2006-2009

Typ szkoły	Rodzaj uczniów	2006	2007	2008	2009
podstawowa	Uczący się obowiązkowo	153 629	204 494	230 685	232 317
	Uczący się nieobowiązkowo	90 626	36 426	10 282	4 617
gimnazjum	Uczący się obowiązkowo	142 982	138 966	133 045	130 607
	Uczący się nieobowiązkowo	14 629	16 916	13 532	7 812
ponadgimnazjalna	Uczący się obowiązkowo	177 254	173 058	165 899	158 963
	Uczący się nieobowiązkowo	397	3 186	3 313	1 020
policealna	Uczący się obowiązkowo	2 680	1 298	579	237
	Uczący się nieobowiązkowo	69	79	9	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS, BDL, dane dotyczące nauczania języków obcych w szkołach dla dzieci i młodzieży, www.stat.gov.pl [data dostępu: 29.03.2011]

Z powyższych rozważań można wnioskować, iż zapotrzebowanie zgłaszane przez placówki oświatowe na nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej oraz nauczycieli języka angielskiego w wyniku malejącej ilości dzieci i młodzieży będzie spadać. Jeśli chodzi o popyt na nauczycieli wychowania przedszkolnego, to jest on generowany przede wszystkim przez

⁴⁰ Dane za rok 2010 przedstawione na wykresie 1 są danymi prognozowanymi.

przedszkola i punkty przedszkolne. Ilość placówek wychowania przedszkolnego w latach 2000-2009 w regionie śląskim przedstawia tab. 9:

Tabela 9. Placówki wychowania przedszkolnego w województwie śląskim w latach 2000-2009

Wyszczególnienie	2000	2005	2008	2009
placówki w tym:	1640	1585	1601	1652
przedszkola w tym :	1 309	1192	1193	1226
w tym specjalne	5	5	3	3

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS, Katowice, dane dot. wychowania przedszkolnego, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/katow/ASSETS_10w10_23.pdf [data dostępu 30.03.2011]

Jak widać w latach 2000-2009 liczba przedszkoli i innych placówek wychowania przedszkolnego w regionie śląskim zmalała. Tendencję wzrostową można zaobserwować dopiero na przestrzeni ostatnich pięciu lat. Wynika ona jednak nie z wzrostu liczby urodzeń, lecz z polityki oświatowej państwa, dążącej do przywrócenia roli edukacji przedszkolnej w Polsce. Polityka ta przyczyniła się m.in. do ustanowienia obowiązku wychowania przedszkolnego dzieci w wieku lat 6 (od września 2011 obowiązkiem tym zostaną objęte również dzieci 5-letnie). Również kampanie, prowadzone w celu upowszechnienia wychowania przedszkolnego, (takie jak np. prowadzona przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w 2008 r. kampania *Rok Przedszkolaka*) sprzyjają zwiększeniu ilości placówek przedszkolnych oraz dzieci z korzystających z ich usług (zwłaszcza dzieci poniżej 4 roku życia⁴¹). Z drugiej strony, należy mieć świadomość, że zmiany te są w dużej mierze krótkotrwałe i w rezultacie niżu demograficznego ulegną zahamowaniu.

Jeżeli chodzi o sytuację zawodową absolwentów kierunków pedagogicznych w województwie śląskich, to pewnych informacji na jej temat dostarczają dane Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Katowicach. Wynika z nich, iż **pod koniec 2010 ilość osób z tytułem magistra lub inżyniera, zarejestrowanych w urzędach pracy jako bezrobotni wyniosła 20 778. W porównaniu do roku 2008 było to wartością dwukrotnie wyższą. Co więcej, osoby z wykształceniem pedagogicznym i filologicznym stanowiły największą część bezrobotnych absolwentów. Oprócz nich, wysoki udział stanowili ekonomiści, socjologzy, politolodzy, inżynierzy organizacji i planowania produkcji oraz automatyki i robotyki, chemicy, matematycy, a także absolwenci filologii polskiej i filologii obcych⁴².**

Dla oceny sytuacji absolwentów poszczególnych kierunków na rynku pracy ważna jest również szczegółowa analiza zawodów deficytowych i nadwyżkowych prowadzona przez katowicki WUP. Miarą służącą do oceny deficytowości i nadwyżkowości zawodu jest wskaź-

⁴¹ Na podstawie GUS, www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/katow/ASSETS_10w10_23.pdf [data dostępu: 30.03.2011]

⁴² Przybytek J., *Nie ślij dziecka na studia bo wyląduje na zasilku*, Dziennik Zachodni, 21.02.2011, <http://www.dziennikzachodni.pl/slask/rybnik/371387,nie-lij-dziecka-na-studia-bo-wyl-duje-na-zasi-ku,id,t.html?cookie=1> [data dostępu 30.03.2011]

nik intensywności deficytu zawodu i wskaźnik intensywności nadwyżki zawodu, które określa się jako iloraz średniej miesięcznej liczby ofert pracy zgłoszonych w analizowanym okresie do średniej miesięcznej liczby zarejestrowanych w tym okresie bezrobotnych. Przyjmuje się, że zawodem nadwyżkowym⁴³ jest zawód, dla którego wartość wskaźnika intensywności nadwyżki jest mniejsza od 0,9, a zawodem deficytowym⁴⁴, jest zawód, dla którego wartość wskaźnika intensywności deficytu jest większa od 1,1. Natomiast profesje, dla których wartość wskaźnika jest większa lub równa 0,9 oraz mniejsza lub równa 1,1 wykazują równowagę na rynku pracy i określa się je zawodami zrównoważonymi.⁴⁵

Z Rankingu zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie śląskim w I półroczu 2010 roku wynika, że wśród zawodów deficytowych, w których zarejestrowano w I półroczu 2010 roku co najmniej 50 bezrobotnych znajdują się zawody: wychowawca w placówkach oświatowych, wychowawczych i opiekuńczych (wskaźnik deficytu 2,638) oraz nauczyciel w przedszkolu (wskaźnik deficytu 1,171)⁴⁶. Natomiast w analizowanym okresie w grupie profesji nadwyżkowych znalazł się zawód filologa w zakresie filologii obcojęzycznej, w tym angielskiej.⁴⁷ Wartość wskaźników nadwyżki/deficytu omawianych zawodów w latach 2007-2010 przedstawia tab. 10:

Tabela 10. Wskaźnik nadwyżki/deficytu wybranych zawodów na rynku pracy województwa śląskiego w pierwszym półroczu w latach 2007-2010.

Zawód	Wskaźnik nadwyżki/deficytu I półrocze			
	2007	2008	2009	2010
Wychowawca w placówkach oświatowych, wychowawczych i opiekuńczych	1,689	3,847	3,907	2,638
Nauczyciel przedszkola	0,965	1,621	0,912	1,171
Filolog-filologia obcojęzyczna	0,017	0	0,01	0,004

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ranking zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie śląskim w I półroczu 2010 roku*, Wojewódzki Urząd Pracy w Katowicach, Katowice 2010, s. 43, 45

Z powyższych danych wynika, iż spośród wszystkich trzech zawodów w najlepszej sytuacji na śląskim rynku pracy znajdują się wychowawcy w placówkach oświatowych, wychowawczych i opiekuńczych, a więc m.in. absolwenci edukacji wczesnoszkolnej. Z drugiej strony, warto zauważyć, iż wielkość wskaźnika deficytu w tym zawodzie w stosunku do roku

⁴³ Zawód nadwyżkowy jest profesją, na którą na rynku pracy występuje niższe zapotrzebowanie niż liczba osób poszukujących pracy w tym zawodzie.

⁴⁴ Zawód deficytowy jest profesją, na którą na rynku pracy występuje wyższe zapotrzebowanie niż liczba osób poszukujących pracy w tym zawodzie.

⁴⁵ *Ranking zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie śląskim w I półroczu 2010 roku*, Wojewódzki Urząd Pracy w Katowicach, Katowice 2010, s. 4.

⁴⁶ Ibidem, s. 43

⁴⁷ Ibidem, s. 45

2008 i 2009 spadła. Oznacza to, pogorszenie perspektyw na znalezienie zatrudnienia przez osoby o tych kwalifikacjach.

Biorąc pod uwagę zarówno dane dotyczące strony podaźowej absolwentów omawianych kierunków, jak i bieżące i przewidywane zapotrzebowanie na osoby o tych kwalifikacjach, rekomenduje się zwiększenie stopnia dostosowania regionalnej polityki edukacyjnej w województwie śląskim do sytuacji na rynku pracy. Według subiektywnych opinii osób zarządzających uczelniami w województwie śląskim największe szanse na podjęcie zatrudnienia w regionie mają absolwenci kierunki informatyka, finanse i rachunkowość, zarządzanie, budownictwo, administracja oraz fizjoterapia. Z kolei za pięć lat w najlepszej sytuacji na rynku pracy będą absolwenci informatyki, finansów i rachunkowości, fizjoterapii oraz zarządzania i logistyki⁴⁸. Mimo tego - jak wspomniano - na uczelniach wyższych w województwie wspomniano najwięcej osób kształci się na kierunkach pedagogicznych. Jest to również kierunek najbardziej popularny wśród osób aplikujących⁴⁹.

Dlatego też, rekomenduje się zwiększenie stopnia dostosowania oferty nauczania do zmian rynkowych. Mowa tu m.in. o poprzedzaniu decyzji o otwarciu kierunku studiów analizą zapotrzebowania na rodzaj dany kwalifikacji w regionie oraz prowadzeniu badań losu zawodowego absolwentów. Badania wykazały, iż obecnie blisko co dziesiąta uczelnia śląska w ogóle nie uwzględnia analiz rynku pracy przy wprowadzaniu nowych kierunków kształcenia. Pozostałe sięgają do tego rodzaju analiz, jednak z reguły są to dość ogólne raporty oraz powszechnie dostępne dane statystyczne. Nieliczne placówki prowadzą własne badania w tym zakresie. Co więcej, ponad 30% uczelni nie prowadzi badań losu zawodowego swoich absolwentów. Większość z nich to uczelnie prywatne. Z kolei badania prowadzone przez pozostałe szkoły są często niekompletne i fragmentaryczne, ograniczają się do rozmów z absolwentami⁵⁰. Przeszkodą utrudniającą realizację tego rodzaju badań są bariery finansowe, brak stosowanej metodologii oraz osób, które mogłyby zanalizować zgromadzony materiał empiryczny⁵¹.

Trzeba zaznaczyć, iż mimo rosnącej świadomości kadr zarządzających uczelniami wyższymi w Polsce, wiele decyzji związanych z ofertą nauczania wynika z możliwości finan-

⁴⁸ Augustyn A. Gruszczyński L., Muster R., *Diagnoza edukacji i rynku pracy w województwie śląskim Raport z badań realizowanych w ramach projektu „Diagnoza edukacji i rynku pracy na Śląsku”*, Kaga Druk, Katowice, Jastrzębie Zdrój 2010, s. 124

⁴⁹ Pedagogika wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne jest jednym z najbardziej obleganych kierunkiem studiów na Uniwersytecie Śląskim. W roku 2009 na 1 miejsce przypadało ok. 15 kandydatów. Źródło: Warchała M., *W kryzysie młodzi chcą do szkół i urzędów*, Gazeta Wyborcza, 19.07.2009, http://katowice.gazeta.pl/katowice/1,35022,6837934,W_kryzysie_mlodzi_chca_do_szkol_i_urzedow.html [data dostępu 31.03.2011]

⁵⁰ Kompleksowy program monitoringu został wprowadzony przez Uniwersytet Śląski i Politechnikę Śląską.

⁵¹ Augustyn A. Gruszczyński L., Muster R., op.cit., s. 112-113 oraz 121-124.

sowych placówek, dostępności kadry oraz popytu zgłaszanego przez uczniów szkół niższego szczebla. Kierunki takie jak pedagogika, nie wymagające wysokich nakładów oraz popularne wśród studentów są szczególnie chętnie otwierane przez placówki kształcenia wyższego. Brak przełożenia na faktyczne zapotrzebowanie, prowadzi jednak do wzrostu bezrobocia wśród absolwentów, marnotrawienia kapitału ludzkiego a także środków finansowych osób podejmujących kształcenie na tych kierunkach. Dlatego też wskazany jest wdrożenie zaproponowanych rozwiązań zmierzających do zwiększenia dostosowania oferty kształcenia w regionie do zapotrzebowania rynkowego (badania rynkowe, monitoring losu zawodowego absolwentów, doradztwo zawodowe na uczelniach). W celu ograniczenia barier finansowych utrudniających prowadzenie badań zaleca się nawiązanie współpracy z jednostkami samorządów terytorialnych, które odpowiadają za realizację polityki edukacyjnej w regionie. Badania losu absolwentów poszczególnych kierunków i uczelni mogą być prowadzone m.in. przez Powiatowe i Wojewódzkie Urzędy Pracy⁵².

W przypadku pedagogiki wczesnoszkolnej, wychowania przedszkolnego oraz filologii angielskiej zasadnym może być zmniejszenie limitu przyjęć oraz wprowadzenie modyfikacji programu nauczania do prognozowanych trendów. Przykładem takiej modyfikacji może być zwiększenie uwagi na nauczanie dorosłych na kierunku nauczania języka angielskiego. Z danych wynika, iż znaczenie edukacji osób dorosłych w regionie rośnie – ilość placówek edukacji formalnej prowadzących tego rodzaju kształcenie wzrosła z 274 w 2000/2001 do 405 w 2009/2010⁵³. Jednocześnie blisko co czwarta placówka kształcenia ustawicznego w regionie prowadzi szkolenia językowe⁵⁴. Biorąc pod uwagę fakt, iż wzrost roli edukacji ustawicznej jest jednym z priorytetów polskiej polityki edukacyjnej należy spodziewać się umocnienia tego trendu⁵⁵. Uczelnie kształcące w zawodzie nauczyciela języka angielskiego w regionie śląskim powinny uwzględnić omawianą tendencję w realizowanych programach nauczania na tym kierunku.

Ponadto, zalecanym jest prowadzenie przez uczelnie wyższe województwa śląskiego systemów doradztwa zawodowego. Studia to okres w którym decyzje edukacyjne podjęte w

⁵² Jest to praktyką PUP i WUP w województwie lubelskim.

⁵³ http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/katow/ASSETS_10w10_01.pdf

⁵⁴ *Stan i kierunki rozwoju publicznego kształcenia ustawicznego i kształcenia praktycznego w formach szkolnych oraz procesu dostosowania oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy*, Otawa Group, Katowice 2010, s. 40
<http://www.otawagroup.pl/kompetencje/pliki/2011/02/Kszta%C5%82cenie-ustawiczne-desk-research.pdf> [data dostępu 30.03.2011].

⁵⁵ Wskazują na to m.in.: Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2010 roku, Krajowa Strategia Zatrudnienia na lata 2007 – 2013, Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2010 roku oraz Strategia Rozwoju Kształcenia Ustawicznego do roku 2010

momencie aplikowania na dany kierunek ulegają weryfikacji i mogą być modyfikowane. Dotyczy to m.in. studentów pierwszego roku, których zmiana profilu kształcenia jest najmniej hamowana otoczenia czasu i poczuciem straconego czasu i kapitału. Doradca zawodowy może takim osobom pomagać w podejmowaniu właściwych decyzji co do swojej przyszłości. Może on również świadczyć pomoc osobom kończącym studia licencjackie i wahającym się co do dalszej ścieżki edukacyjnej i Zawodowej. Według badań, na śląskich uczelniach jedynie co piąty student w regionie miał do kontakt z doradcą zawodowym już na etapie studiów⁵⁶. W co trzeciej uczelni nie pracuje żaden doradca zawodowy⁵⁷. W związku z powyższym rekomendowanym jest zatrudnienie specjalisty ds. doradztwa zawodowego przez te placówki oraz promowanie usług doradztwa na wszystkich uczelniach („wychodzenie” do studentów, informowanie ich za pomocą plakatów czy broszur o możliwościach wsparcia etc.).

Wewnątrzszkolne systemy doradztwa powinny być rozpowszechniane również w placówkach kształcenia ponadgimnazjalnego. Obecnie jedynie 46% uczniów zasadniczych szkół zawodowych w regionie deklaruje kontakt z doradcą zawodowym. W przypadku szkół średnim, odsetek ten jest jeszcze niższy i wynosi 45%. Mimo ustawowego obowiązku zapewnienia doradztwa zawodowego w szkołach ponadgimnazjalnych, jedynie co czwarta śląska placówka jest wyposażona w Szkolny Ośrodek Kariery, a tylko w co trzeciej pracuje doradca zawodowy. Działalność w zakresie doradztwa zawodowego jest z reguły prowadzona przez szkolnych pedagogów, którzy nie są fachowcami w tej dziedzinie. W rezultacie, młodzież decydująca o wyborze kierunku studiów ma ograniczoną świadomość co do możliwości znalezienia zatrudnienia w danym zawodzie. Co więcej, zdarza się iż decyzje jakie podejmują uczniowie nie idą w parze z ich naturalnymi predyspozycjami. Dlatego też rekomenduje się aby szkoły ponadgimnazjalne w województwie śląskim zwiększyły swoje starania o zapewnienie profesjonalnego doradztwa zawodowego uczniom. W szczególności rekomenduje się zatrudnianie na pełen etat doradcy zawodowego w tych placówkach. O przyznanie środków na ten cel, dyrektorzy szkół mogą występować do organu ją prowadzącego (głównie JST). Ponadto szkoły powinny rozwijać współpracę z zewnętrznymi poradniami psychologiczno-pedagogicznymi w województwie śląskim.

⁵⁶ Augustyn A. Gruszczyński L., Muster R., op. cit., s. 52

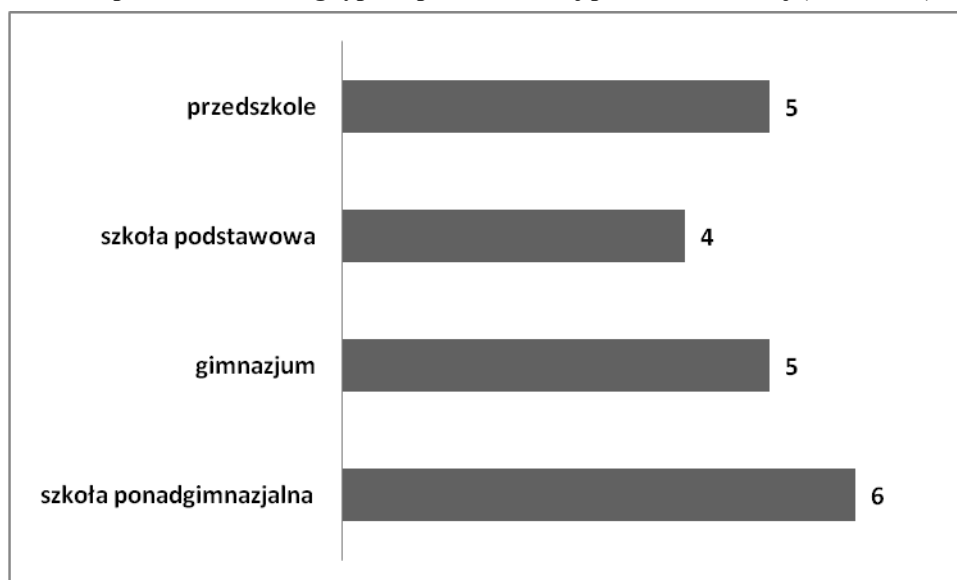
⁵⁷ Ibidem, s. 113

3. Wyniki badań empirycznych

W tej części opracowania zostały przedstawione najistotniejsze wnioski z analizy *desk research* programów praktyk pedagogicznych na wiodących uczelniach ogólnopolskich, zarówno na kierunku pedagogika, jak i na filologii angielskiej. **Na podstawie przeprowadzonego procesu analitycznego sformułowano rekomendacje mające na celu zwiększenie efektywności oraz jakości działań, realizowanych w ramach przygotowywania studentów do wykonywania zawodu nauczyciela, co w przyszłości może przyczynić się do poprawy sytuacji przyszłych absolwentów tych kierunków na rynku pracy województwa śląskiego.**

Niniejszy rozdział przedstawia wyniki badań fokusowych zrealizowanych w ramach projektu *Przez praktykę do zawodu – Program Praktyk Pedagogicznych w Wyższej Szkole Humanitas*. Badanie przeprowadziła w październiku 2010 roku Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu w oparciu o dwie sesje fokusowe. W pierwszej wzięło udział ośmiu uczestników, a w drugiej siedmiu. Byli wśród nich dyrektorzy i wicedyrektorzy przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z terenu województwa śląskiego (por. wyk. 5).

Wykres 5. Profil respondentów według typu reprezentowanej placówki szkolnej (w osobach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu, n=15⁵⁸.

⁵⁸ Wyniki nie sumują się do 15, ponieważ część respondentów reprezentowała więcej niż jeden typ placówki szkolnej.

Badanie polegało na analizie uzyskanych podczas dyskusji wypowiedzi jej uczestników. Jego celem było poznanie opinii dyrektorów i wicedyrektorów placówek szkolnych z województwa śląskiego na temat praktyk dla studentów kształcących się na kierunkach:

- pedagogika, specjalności: wychowanie przedszkolne, zintegrowana edukacja wczesnoszkolna
- filologia angielska, specjalność: nauczycielska.

Uczestników badania poproszono więc o diagnozę stanu obecnego, jego przyczyny oraz propozycję ewentualnych zmian.

Pierwszym problemem na jaki zwrócili uwagę uczestnicy badania jest brak odpowiedniej gratyfikacji finansowej dla nauczycieli, będących opiekunami praktykantów. Dotyczy to w szczególności uczelni prywatnych, które z reguły nie przewidują żadnego wynagrodzenia z tytułu opieki nad praktykującym studentem. W przypadku uczelni publicznych taka gratyfikacja kształtuje się na poziomie ok. 40 zł. Brak wyraźnych bodźców finansowych osłabia motywację nauczycieli do przyjmowania studentów na praktyki przekłada się na niski stopień zaangażowania w tego rodzaju pracę. Prowadzenie praktykanta staje się dla nich wtedy dodatkowym obowiązkiem, niekiedy bardzo absorbującym, za który nie mają żadnego wynagrodzenia. W rezultacie wielu nauczycieli odmawia przyjmowania uczniów na praktyki bądź czyni to rzadko (np. raz na rok). Niektórzy dyrektorzy placówek oświatowych we własnym zakresie gratyfikują nauczycielom przyjęcie studenta na praktyki. Odbywa się to na zasadzie przyznania dodatku motywacyjnego. **Zaleca się jednak aby uczelnie, których studenci odbywają praktyki pedagogiczne zapewniły opiekunom praktyk godne wynagrodzenie z tytułu sprawowania opieki nad praktykantami. W przeciwnym razie nadal wielu nauczycieli nie będzie wyrażało chęci na przyjęcie studenta na praktyki.**

Kolejnym problemem na jaki zwrócono uwagę jest rozgraniczenie pomiędzy studiami licencjackimi a magisterskimi. Deklaracja Bolońska z czerwca 1999 roku wprowadziła bowiem system szkolnictwa wyższego oparty na trzech etapach kształcenia:

- studia I stopnia prowadzące do uzyskania tytułu zawodowego licencjata lub inżyniera;
- studia II stopnia prowadzące do uzyskania tytułu zawodowego magistra, magistra inżyniera albo tytułu równorzędnego;
- studia III stopnia prowadzące do uzyskania stopnia naukowego doktora.

Dotychczasowa „droga” do uzyskania tytułu zawodowego została podzielona na dwa etapy⁵⁹. Pozwala to studentom na poprzestaniu na studiach licencjackich na kierunku przygotowującym do zawodu nauczyciela. Pozwala to również na rozpoczęcie specjalizacji nauczycielskiej dopiero na studiach II stopnia. Należy zatem przyjąć, że studia I stopnia są komplementarne i wystarczają do pracy w placówce oświatowej⁶⁰. *Standardy kształcenia dla kierunku studiów: Pedagogika*⁶¹ oraz *Standardy kształcenia dla kierunku studiów: Filologia*⁶² Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego określają, że na studiach I stopnia praktyki powinny trwać nie krócej niż:

- 8 tygodni – w przypadku pedagogiki;
- 4 tygodnie – w przypadku filologii,

przy czym zasady i formę odbywania praktyk ustala jednostka uczelni prowadząca kształcenie. Natomiast w przypadku studiów II stopnia w/w standardy nie traktują o obowiązku odbycia praktyk. Przewidują jedynie, że absolwent pedagogiki jest przygotowany do pracy w szkolnictwie, a absolwent filologii do wykonywania zawodu nauczyciela języka obcego - pod warunkiem, że ukończy (w obydwu przypadkach) specjalność nauczycielską, zgodnie ze standardami kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela. Wobec powyższego **zaleca się, aby uczelnie zachęcały studentów pedagogiki i filologii angielskiej kształcących się na studiach II stopnia do odbywania praktyk pedagogicznych w liczbie godzin przewidzianych dla studentów studiów I stopnia.**

Kolejnym problemem na jaki zwrócono uwagę jest brak zaangażowania uczelni w organizację praktyk oraz brak nadzoru nad ich realizacją przez studentów. Podobnie jak w przypadku braku gratyfikacji, problem ten dotyczy zwłaszcza uczelni prywatnych. W opinii badanych, do rzadkości należą sytuacje, kiedy uczelnia tworzy niejako zaplecze dla praktykantów - nawiązuje kontakt ze szkołami, określa możliwości przyjęcia studentów na praktyki, zawiera umowy z tymi placówkami. Studenci są często pozostawieni sami sobie (według badanych powszechne jest nastawienie uczelni typu: „idź i sobie załatw” oraz „kto pierwszy ten lepszy”). Dość powszechne są sytuacje, kiedy studenci nie wiedzą jak ma przebiegać praktyka – czy ma ograniczyć się ona do obserwacji, czy obejmować również elementy asystentury („co on ma wynieść z tej praktyki też nie wie”). Takich informacji często nie mają również nauczyciele przyjmujący uczniów na praktyki. Badani przytaczali sytuacje, kiedy nie otrzy-

⁵⁹ Istnieje kilka kierunków studiów, na których kształcenie odbywa się w ramach jednolitych studiów magisterskich, bez podziału na studia I i II stopnia. Są to głównie studia z dziedziny medycyny, sztuki oraz prawa.

⁶⁰ Jednocześnie należy mieć na uwadze fakt, że w szkole ponadgimnazjalnej nauczyciel powinien mieć tytuł zawodowy magistra.

⁶¹ http://www.bip.nauka.gov.pl/_gALLERY/23/95/2395/78_pedagogika.pdf [data dostępu 25.03.2011].

⁶² <http://www.rgs.w.edu.pl/files/active/0/filologia20070226.pdf> [data dostępu 25.03.2011].

mywali żadnego potwierdzenia z uczelni co do sposobu przeprowadzenia praktyki („Kończy się na tym, że ja żadnego potwierdzenia nie mam, czy to tak ma wyglądać”). Co więcej, wiele uczelni nie prowadzi nadzoru nad praktykantami. Jest to niezmiernie ważne, ponieważ według badanych decyduje o stopniu zaangażowania praktykantów. Z opinii respondentów wynika, iż studenci odczuwający opiekę i nadzór uczelni mają lepszy stosunek do praktyk niż osoby pozbawione takiej kontroli. Starają się oni lepiej wykonywać swoje obowiązki, podchodzą do nich z większym zaangażowaniem i kreatywnością. Z kolei brak kontroli i zaangażowania uczelnianych kadr oraz brak planu praktyk bardzo osłabia motywacje praktykantów oraz ich przekonanie co do sensowności zajęć w szkołach i przedszkolach.

Problemem jest również brak weryfikacji przez niektóre uczelnie realnych możliwości odbycia praktyk przez studentów w danym okresie. Według badanych, uczelnie często nie orientują się nawet ile godzin ma dany przedmiot. Bywa (przytoczono przykład chociażby praktyk na zajęciach z przedsiębiorczości czy języka rosyjskiego), kiedy mała ilość godzin oraz etatów w szkołach nie pozwala na odbycie praktyk przez wszystkich studentów zobligowanych do tego w określonym czasie.

Biorąc pod uwagę wskazane powyższe rozważania, rekomenduje się zwiększenie zaangażowania uczelni w organizację praktyk oraz ich właściwe przeprowadzenie. Działania te powinny obejmować m.in.:

- **badanie faktycznych możliwości przyjęcia przez placówki uczniów na praktyki w danym okresie w przypadku braku takiej możliwości – praktyki powinny być odpowiednio rozłożone w czasie),**
- **zawieranie porozumień z placówkami co do form współpracy w zakresie organizacji praktyk (m.in. nawiązywanie współpracy między opiekunami praktyk w placówce szkolnej oraz z ramienia uczelni, określanie programu praktyk, wymagań uczelni co do sposobu przeprowadzenia praktyki etc.)**
- **sprawowanie nadzoru uczelni nad praktykantem.**

Kolejnym problemem wskazanym przez badanych jest brak odpowiedniej dokumentacji praktyk pedagogicznych. Często nie ma dokumentu, który określałby dokładną liczbę godzin praktyk pedagogicznych na realizację konkretnych zadań i osiągnięcie sprecyzowanych celów. Osoby aplikujące o praktykę mają jedynie „papier z porozumieniem, na którym nie bardzo wiadomo co ten praktykant ma robić” lub „opinię na kartelusku”. **Zaleca się zatem, aby uczelnie tworzyły szczegółowe regulaminy i plany praktyk, z których będzie wynikać czas trwania praktyk w podziale na poszczególne zadania i cele. Dokumenty te po-**

winny określać ilość godzin przeznaczonych na obserwacje, asystenturę czy prowadzenia zajęć. W takim regulaminie uczelnia powinna też bardzo precyzyjnie określić oczekiwania wobec praktyk. Wskazaniem jest również zapewnienie studentom dzienników praktyk oraz wprowadzenie wymogu prowadzenia innej dokumentacji obejmującej np. portfolio z zajęć (konspekty, notatki, artykuły etc.). Zarówno przebieg praktyki jak i sama dokumentacja zgromadzona przez praktykanta powinna być szczegółowo omawiana – zarówno z opiekunem szkolnym jak i opiekunem z ramienia uczelni.

Problemem jest również brak nauczycieli z odpowiednim stażem pracy. Od kwietnia 2000 roku nauczyciele podlegają systemowi awansu zawodowego. Na poszczególnych szczeblach kariery nauczycielskiej uzyskują kolejno tytuły:

- nauczyciel stażysta;
- nauczyciel kontraktowy;
- nauczyciel mianowany;
- nauczyciel dyplomowany.

Opiekunem praktyk nie może być nauczyciel kontraktowy ani nauczyciel stażysta, ponieważ on sam się jeszcze uczy. Opiekunami mogą być natomiast nauczyciele mianowani i dyplomowani, których w placówkach oświatowych często brakuje. Dotyczy to w szczególności nauczycieli nauczania początkowego. Taka sytuacja ogranicza możliwości odbycia praktyki przez studentów. **W związku z tym wskazaniem jest, aby uczelnie pomagały studentom w poszukiwaniu placówek oświatowych, w których pracuje liczna kadra z dużym stażem pracy w zawodzie nauczyciela, którzy będą mogli zostać opiekunami praktyk dla studentów. Ze względu na dużą ilość studentów, wiele uczelni nie ma możliwości znalezienia miejsc praktyk dla wszystkich. Mogą one natomiast pomagać studentom, uczestniczyć w pośrednictwie, dostarczać informacji o szkołach, w których odbycie praktyki jest wysoce prawdopodobne i o tych, do których np. ze względu na brak kadr o wymaganych kwalifikacjach – przyjęcie praktykantów jest utrudnione. Ponadto, rekomenduje się organizowanie w województwie śląskim szkoleń z zakresu przygotowania nauczycieli do pracy z praktykantami.** Tego rodzaju szkolenia organizowane były m.in. w ramach Programu „Opiekun praktyk pedagogicznych w szkole” opracowanego w 2005 r. przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli (obecnie Ośrodek Rozwoju Edukacji). Szkolenia powinny obejmować takie aspekty jak współpraca z uczelnią, współpraca ze studentem, współpraca ze środowiskiem szkolnym czy pozaszkolnym (opiekun powinien umieć

przedstawić studentowi funkcjonowanie całej placówki w jakiej odbywa się praktyka) czy rozwój zawodowy opiekuna praktyk.

Deficyt opiekunów praktyk w szkołach powoduje, iż wielu z nich sprawuje opiekę nad kilkoma studentami jednocześnie. Taka sytuacja powoduje, iż nie poświęca się wystarczającej uwagi każdemu z praktykantów – w rezultacie praktyki w ograniczonym stopniu realizują zamierzone cele. **Optymalnym rozwiązaniem jest aby nauczyciele przyjmujący studentów na praktykę w danym momencie sprawowali opiekę nad jednym lub dwoma praktykantami. W przypadku ilości studentów, która przekracza możliwości realizacji takiego rozwiązania przez szkoły, uczelnia powinna reagować poprzez odpowiednie rozłożenie harmonogramu praktyk w czasie. Pomocnym jest również dzielenie obowiązku opiekuna praktyk nad danym studentem przez kilku nauczycieli placówki. Z jednej strony pozwoli to na ich odciążenie – z drugiej – umożliwi zapoznanie praktykanta z różnymi sposobami pracy z uczniem.**

Małej ilości predysponowanych do roli opiekuna praktyk nauczycieli w regionie śląskim towarzyszy duża ilość studentów pedagogiki miejscowych uczelni. Problem ten zasygnalizowany w poprzednim rozdziale, znajduje odzwierciedlenie w opiniach respondentów. Badani wskazywali na brak predyspozycji niektórych studentów do roli nauczyciela oraz przypadkowość wyboru tego kierunku studiów przez część praktykantów. Według respondentów dotyczy to ok. 10% osób przyjmowanych na praktyki. Jako przykład można podać przytaczaną przez jedną z uczestniczek badania wypowiedź studentki pedagogiki, która aplikując na praktyki stwierdziła: „tę praktykę to ja bym chciała szybko zaliczyć, bo rzeczywiście jakieś studia trzeba skończyć (..) wybrałam sobie tę pedagogikę, bo coś po prostu muszę skończyć..”. **Powyższe stwierdzenia potwierdzają zasadność rekomendowanego już upowszechniania doradztwa zawodowego w szkołach ponadgimnazjalnych i na uczelniach wyższych w województwie śląskim. Ponadto, uczelnie powinny rozważyć zastosowanie dodatkowych testów, badających naturalne predyspozycje kandydatów na kierunki pedagogiczne przy egzaminach wstępnych. Przed wyborem specjalizacji nauczycielskiej student musi wiedzieć jakich predyspozycji wymaga zawód nauczyciela, a jakie cechy osobowości są w tym zawodzie niedopuszczalne. Co więcej, zaleca się aby pierwsza praktyka (o charakterze obserwacyjnym bądź obserwacyjno-asystenckim) odbywała się już po pierwszym roku studiów. Umożliwi to wstępne zweryfikowanie wyobrażeń studentów co do pracy nauczyciela oraz pozwoli na podjęcie ewentualnych zmian w dalszej ścieżce ich edukacji.**

Ważnym problemem jaki wiąże się ze studentami nie wykazującymi predyspozycji do pracy w zawodzie nauczyciela jest problem z ich oceną przez opiekunów praktyk. Niektórzy badani wskazywali na wewnętrzne zahamowania jakie odczuwali wobec możliwości niezaliczenia praktyk takim osobom. Tymczasem, ocena ta może być ważnym sygnałem, informacją umożliwiającą podjęcie decyzji np. o zmianie kierunku studiów czy podjęciu działań umożliwiających rozwijanie pewnych umiejętności społecznych (np. w ramach dodatkowej pracy wolontariackiej w świetlicach opiekuńczo-wychowawczych). **Ocena praktyk powinna być właściwa, tj. adekwatna do umiejętności praktycznych studenta. Zaleca się więc, aby opiekunowie praktyk rzetelnie oceniali osoby odbywające praktyki. Uczelnie powinny dostarczać placówkom szczegółowych kryteriów oceny praktykantów. Kryteria te powinny być również znane samym studentom – według badań, pozwala to bowiem na wzrost ich zaangażowania i jakości praktyk⁶³. Ponadto wskazane jest, aby opiekunowie praktyk dobrym praktykantom wystawiali referencje na piśmie. Ułatwi im to znalezienie pracy w zawodzie nauczyciela po zakończeniu praktyk.**

Kolejnym problemem na jaki zwrócono uwagę w badaniu fokusowym jest trudność pogodzenia praktyk z pracą zawodową i studiami przez studentów zaocznych. Osobom takim z reguły ciężko jest znaleźć praktykę pedagogiczną w czasie, który im odpowiada. Wprawdzie osoba, która decyduje się na studia pedagogiczne, czy to w systemie stacjonarnym czy niestacjonarnym powinna mieć świadomość, że praktyki trzeba odbyć, niemniej jednak wydaje się być to problem również uczelni. Z jednej strony nie można odbywać praktyk pedagogicznych w godzinach wieczornych, kiedy szkoły czy przedszkola nie pracują. Z drugiej zaś strony nie można kształcić się w kierunku zawodu nauczyciela i nie mieć w tym czasie do czynienia z praktyką. Jest to problem trudny do rozwiązania. **Zaleca się jednak, aby uczelnie w jakiś sposób zapewniły studentom niestacjonarnym możliwość odbycia praktyk pedagogicznych. W szczególności uczelnie te powinny być bardziej elastyczne przy ustalaniu harmonogramu praktyk – umożliwiać ich odpowiednie rozciągnięcie w czasie. Ponadto należy upowszechnić możliwość odbywania części praktyk w soboty, w których nie są prowadzone zajęcia na uczelni a studenci nie pracują. Placówkami w których takie praktyki mogą być realizowane są np. otwarte w soboty przedszkola czy zaoczne licea dla młodzieży (dotyczy to osób kształcących się w zawodzie nauczyciela języka angielskiego).**

⁶³ Piasecka B., *Z doświadczeń nauczyciela opiekuna praktyk studenckich*, [w:] *Kwartalnik edukacyjny*, Lato 2010, Podkarpackie Centrum Edukacji Nauczycieli w Rzeszowie, Rzeszów 2010, s. 114

Innym problemem na jaki zwrócono uwagę w badaniu jest brak znajomości metodyki przez niektórych praktykantów. Dotyczy to w szczególności studentów pierwszego roku (nie mających ogólnych podstaw metodyki), ale i studentów kolejnych roczników (brak wiedzy z metodyki danej specjalizacji). Tacy praktykanci w sposób ograniczony korzystają z praktyk pedagogicznych, ponieważ nie potrafią powiązać ich z konkretną wiedzą teoretyczną. **W związku z powyższym, rekomenduje się aby uczelnie, ustalając harmonogram praktyk i ich plan w kolejnych latach studiów wiązały go z programem nauczania na zajęciach teoretycznych. W szczególności, wskazanym jest aby studenci odbywający pierwszą praktykę mieli ogólną wiedzę metodyczną (taka praktyka nie powinna być więc wcześniej niż po pierwszym roku studiów). Ponadto, zaleca się aby odbycie praktyki pedagogicznej w kolejnych latach nauki było poprzedzone przypomnieniem zagadnień z metodyki przez uczelnie oraz ich weryfikacją.**

Istotnym problemem, wskazanym przez uczestników badania jest nie przyjmowanie przez niektóre szkoły w województwie śląskim żadnych praktykantów. Szkoły te odmawiają prowadzenia praktyk mimo spoczywającego na nich, ustawowego obowiązku⁶⁴. Inne przyjmują wyłącznie swoich byłych absolwentów. Takie zjawisko jest wysoce niekorzystne – prowadzi bowiem do zwiększenia trudności ze znalezieniem miejsc na praktykę przez studentów oraz zbyt dużego obciążenia pracą placówek, które ich przyjmują. W rezultacie, możliwości odbycia praktyki pedagogicznej na dobrym poziomie w województwie śląskim są mocno ograniczone. **W związku z powyższym rekomenduje się zwiększenie zaangażowania szkół nie przyjmujących studentów na praktyki w prowadzenie tego rodzaju zajęć. W szczególności wskazanym jest informowanie dyrekcji tych placówek co do ich obowiązków, prawnej odpowiedzialności oraz znaczenia praktyk dla studentów. Zaangażowaniem mogą wykazać się tu m.in. jednostki samorządów terytorialnych (poprzez prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych, warsztatów, spotkań z dyrekcją etc.).**

Również studenci powinni mieć świadomość znaczenia praktyk. Uczestnicy badania wskazywali na fakt, iż nie wszyscy praktykanci jednakowo angażują się w swoje zadania. Część z nich lekceważy obowiązki, spóźnia się, nie realizuje powierzonych im zadań. Poprawa tej sytuacji leży przede wszystkim w gestii uczelni. Powinny one dążyć do uświadamiania uczniom ważności praktyk, ich co najmniej równorzędnej roli wobec kształcenia teoretycznego.

⁶⁴ Art. 77 ust.6 *Ustawy o systemie oświaty* nakłada na organy prowadzące szkoły lub placówki obowiązek dokonania Wszelkich czynności faktycznych i prawnych, jakie są konieczne do zorganizowania praktyk dla słuchaczy kolegiów nauczycielskich oraz studentów kierunków nauczycielskich w szkołach wyższych.

Istotnych informacji co do jakości praktyk pedagogicznych w śląski placówkach dostarczają również opinie respondentów co do sposobu organizacji tych zajęć. Wynika z nich, iż studenci odbywają za mało praktyk i mają znikomy kontakt z dziećmi i uczniami. **Badani wskazywali na konieczność zwiększenia ilości godzin praktyk. Działanie to powinno być poprzedzone zbadaniem realnych możliwości takiego przedsięwzięcia. Należy dążyć do ustalenia kompromisu pomiędzy poszczególnymi stronami – tzn. studentami uczelniami oraz placówkami kształcenia niższych szczebli. Ponadto rekomenduje się zachęcanie uczniów do podejmowania dodatkowych praktyk w ramach wolontariatu. Pozwoli to przynajmniej w pewnym stopniu na zwiększenie ich umiejętności praktycznych, a nie będzie tak absorbujące dla kadr placówek szkolnych i wychowawczych.**

Ponadto z badań wynika, iż studenci – zwłaszcza ci, z końcowych lat studiów - **powinni koncentrować się na tych aspektach praktyk, które mają tematyczny związek z pisaną przez nich pracą licencjacką czy magisterską. Pozwoli to na zwiększenie ich wiedzy specjalistycznej oraz umożliwi lepsze jej powiązanie z praktyką nauczania.**

Sam przebieg praktyk, w opinii badanych, powinien obejmować trzy etapy, w następującym porządku chronologicznym:

1. praktyki o charakterze obserwacyjnym

Praktyki te powinny być przeprowadzone jak najwcześniej (jednak po przeprowadzeniu zajęć z podstaw metodologii), w celu zapoznania studenta ze specyfiką pracy w zawodzie nauczyciela. Obserwacja może być przez studenta prowadzona samodzielnie, bez udziału opiekuna z uczelni, ale wskazany jest aby była ona omówiona w ramach spotkań z takim uczelnianym pedagogiem (a nawet doradcą zawodowym). Wnioski powinny pozwolić na weryfikację wyobrażenia studenta co do wybranego zawodu oraz umożliwić mu ewentualne zmiany kierunku studiów już na początkowym etapie jego edukacji wyższej. Obserwacja może zawierać elementy asystentury, jeżeli uczeń oraz opiekun placówki podejmą taką decyzję.

2. praktyki grupowe

W takich praktykach uczestniczą studenci kolejnych lat studiów. Praktyki te mają w dużej mierze charakter obserwacyjny, jednak w obserwacji tej bierze udział nie jeden ale kilku studentów, a także opiekun z ramienia uczelni. Zajęcia, w których uczestniczy taka grupa praktykantów są następnie przez nią szczegółowo omawiane oraz konfrontowane z wiedzą teoretyczną wyniesioną z zajęć teoretycznych. Obserwacja grupowa pozwala na łączenie wielu korzyści – pozwala na zwiększenie ilości praktykantów odbywających praktykę w ramach jednych zajęć (mniejsze obciążenie placówki szkolnej) oraz zapewnienie fachowej opieki ze strony uczelni. W rezultacie, studenci mają świadomość, że praktyka ta stanowi istotny ele-

ment ich nauczania, mogą sprawdzić jak wiedza wyniesiona ze studiów może być zastosowana w praktyce. Osoby biorące udział w badaniu fokusowym wskazywały na zasadność rozwiązania praktyk grupowych na typowych zajęciach lekcyjnych. Natomiast podważały sens ich prowadzenia na zajęciach indywidualnych uczniów (np. na ich spotkaniach z psychologiem). Praktyki o charakterze grupowym mogą obok obserwacyjnego mieć charakter asystencki - poszczególni studenci przejmują wtedy niektóre obowiązki nauczycieli prowadzących lekcje.

3. praktyki, podczas których studenci samodzielnie będą prowadzić zajęcia

Są to praktyki realizowane przez studentów mających odpowiednią wiedzę metodyczną i praktyczną, wyniesioną z obserwacji i asystentury. Polegają na indywidualnym prowadzeniu zajęć przez praktykantów. Część tych zajęć powinna przebiegać z udziałem opiekuna praktyk z ramienia uczelni (w ramach hospitacji) oraz być z nim szczegółowo omawiana.

Powyższe praktyki powinny przede wszystkim:

- **uświadomić praktykantom jak można się doskonalić w zawodzie nauczyciela;**
- **zapewnić praktykantom stały kontakt z dziećmi/uczniemi, aby potrafili oni różnicować prace domowe i stosować różne formy motywowania do nauki;**
- **zapewnić praktykantom możliwość zapoznania się z dokumentacją danej placówki oświatowej;**
- **zapewnić praktykantom możliwość zapoznania się ze sposobami planowania i przeprowadzania lekcji;**
- **zapoznać praktykantów z wiedzy na temat podstaw programowych i prawa oświatowego;**
- **nauczyć praktykanta indywidualnego podejścia do dziecka/ucznia;**
- **nauczyć praktykanta współpracy z innymi instytucjami i placówkami związanymi ze szkołą, a także ze szkolnym pedagogiem i/lub psychologiem i /lub doradcą zawodowym.**

Powyższe będzie też możliwe, jeżeli studenci będą mogli odbywać praktyki w różnych placówkach oświatowych, we wszystkich typach szkół.

Wdrożenie przez śląskie szkoły wyższe kształcące na kierunkach: pedagogika i filologia angielska proponowanych w niniejszym opracowaniu zaleceń powinno dostosować tematykę praktyk pedagogicznych w obszarze edukacji przedszkolnej, wczesnoszkolnej

i nauczania języka angielskiego do uwarunkowań regionalnych. W opracowaniu analizie podano bowiem zarówno właściwe dane zastane, dokumenty strategiczne, ustawy i rozporządzenia, oferty kształcenia uczelni, jak i dane empiryczne uzyskane w toku badania fokusowego.

Podsumowanie

Na podstawie analiz sporządzonych w trakcie przygotowywania niniejszego opracowania wyciągnięto wnioski i sformułowano rekomendacje następującej treści:

- w województwie śląskim obserwuje się ujemny przyrost rzeczywisty (przyrost naturalny + migracje ludności), który może sprawić, że liczba ludności regionu nie będzie rosnąć; może to skutkować brakiem wzrostu liczby dzieci i młodzieży, przez co rynek pracy zgłosi mniejsze zapotrzebowanie na nauczycieli wychowania przedszkolnego, edukacji wczesnoszkolnej i języka angielskiego;
- ogólna sytuacja społeczno-gospodarcza mieszkańców województwa śląskiego, określona na podstawie aktywności ekonomicznej, wielkości zatrudnienia, skali bezrobocia, wysokości wynagrodzeń, dochodu rozporządzalnego i do dyspozycji oraz wydatków, na tle kraju jest dobra; jednakże pracownicy edukacji osiągają płace niższe od przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w regionie o około 12%; ważne jest jednak, że zawody: nauczyciel w przedszkolu i wychowawca w placówkach oświatowych, wychowawczych i opiekuńczych znajdują się w grupie zawodów deficytowych; niestety zawód filologa w zakresie filologii obcojęzycznej, w tym angielskiej zalicza się do grupy zawodów nadwyżkowych; oznacza to, że istnieje zapotrzebowanie na nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, a nauczyciele języka angielskiego mogą mieć problem ze znalezieniem pracy; ponadto niepokojący jest niski udział edukacji w wydatkach gospodarstw domowych na Śląsku, który stanowi 1% wszystkich wydatków i nie przekracza w miesiącu 9 zł na 1 osobę; może to oznaczać, że mieszkańcy regionu nie będą zainteresowani przeznaczaniem znacznej części swoich dochodów i wydatków na naukę np. języka angielskiego we wszelkiego rodzaju szkołach językowych, przez co rynek pracy nie będzie w stanie zgłosić nowego zapotrzebowania na nauczycieli tego języka;
- region śląski ma dobrze rozwiniętą sferę nauki i szkolnictwa wyższego; w województwie znajduje się 45 szkół wyższych, 34 filie i punkty konsultacyjne, które oferują różnorodne kierunki i specjalności przygotowujące młodych ludzi do praktycznego posługiwania się wiedzą, kreatywnego działania i aktywności; na uczelniach tych można studiować m.in. pedagogikę i filologię an-

gielską; w regionie znajduje się 17 szkół wyższych oferujących kształcenie na w/w kierunkach w ramach studiów I stopnia trzyletnich licencjackich i II stopnia dwuletnich magisterskich uzupełniających (w 13 szkołach wyższych znajdujących się w Bielsku-Białej, Częstochowie, Gliwicach, Katowicach, Chrzanowie, Dąbrowie-Górnicej, Mysłowicach i Sosnowcu można studiować filologię angielską, a w 11 szkołach wyższych znajdujących się w Bielsku-Białej, Częstochowie, Gliwicach, Katowicach, Chrzanowie i Sosnowcu – pedagogikę);

- nauczyciele-opiekunowie praktykantów w zakresie nauczania języka angielskiego, edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej w województwie śląskim nie otrzymują odpowiedniej gratyfikacji finansowej; uczelnie, których studenci odbywają praktyki pedagogiczne powinny zapewnić takim nauczycielom godne wynagrodzenie z tytułu sprawowania opieki nad praktykantami; w przeciwnym razie wielu nauczycieli nie będzie wyrażało chęci przyjęcia studenta na praktyki;
- występuje rozgraniczenie pomiędzy studiami licencjackimi a magisterskimi; studenci przygotowujący się do zawodu nauczyciela mogą poprzestać na nauce w ramach studiów licencjackich, mogą też rozpocząć edukację w tym zakresie dopiero od poziomu studiów magisterskich uzupełniających; wskazane jest zatem przyjęcie założenia, że studia I stopnia i II stopnia są komplementarne i wystarczają do pracy w placówce oświatowej; zaleca się więc uczelniom, aby tworząc siatki programowe dla specjalizacji nauczycielskich zapewniały taką samą liczbę praktyk pedagogicznych w ramach studiów licencjackich i w ramach studiów magisterskich uzupełniających;
- w regionie śląskim obserwuje się brak nadzoru pedagogicznego ze strony uczelni nad studentami pedagogiki i filologii angielskiej w trakcie trwania praktyk; zaleca się więc uczelniom kontrolę pedagogiczną studenta w trakcie praktyki; nadzorowany praktykant ma bowiem lepszy stosunek do praktyk niż taki, który pozostaje bez kontroli (stara się lepiej wykonywać swoje obowiązki – jest lepszym obserwatorem pracy nauczyciela, dobrym jego asystentem, prawidłowo prowadzi zajęcia); ponadto hospitant z uczelni jest pomocny przy określaniu oczekiwań uczelni wobec praktyk pedagogicznych;

- w województwie śląskim obserwuje się brak nauczycieli języka angielskiego oraz nauczycieli w przedszkolach i edukacji wczesnoszkolnej z odpowiednim stażem pracy; zaleca się więc uczelniom, aby pomagały studentom w poszukiwaniu placówek oświatowych, w których pracuje liczna kadra nauczycieli mianowanych i dyplomowanych, którzy będą mogli zostać opiekunami praktyk dla studentów; obowiązki nauczycieli-opiekunów praktyk powinny być ściśle określone i powinni być oni przeszkoleni w kierunku pracy z praktykantem (jak go uczyć i jak oceniać);
- problemem w regionie śląskim jest przyjmowanie przez danego nauczyciela na praktyki pedagogiczne dużej liczby studentów w jednym czasie; skutkuje to tym, że wielu studentów nie ma możliwości asystowania nauczycielowi i samodzielnego prowadzenia zajęć, a skupia się jedynie na obserwacji zajęć; zaleca się więc, aby nauczyciele przyjmujący studentów na praktykę w danym momencie sprawowali opiekę nad jednym praktykantem;
- problemem w województwie śląskim jest duża liczba studentów pedagogiki – młodzi ludzie wybierają pedagogikę jako przypadkowy kierunek studiów, przez co praktyki pedagogiczne odbywa wiele „przypadkowych osób”; trudno jest przez to oceniać takich studentów podczas praktyk, co kończy się zaliczaniem praktyk nawet słabym praktykantom; zaleca się więc nauczycielom-opiekunom praktyk rzetelną ocenę osób odbywających praktyki, adekwatną do nabytych przez nich umiejętności; ponadto rekomenduje się upowszechnienie doradztwa zawodowego w szkołach ponadgimnazjalnych i na uczelniach a także wprowadzenie dodatkowych testów badających predyspozycje do pracy w zawodzie nauczyciela przy egzaminach wstępnych na kierunki pedagogiczne; wreszcie zaleca się nauczycielom-opiekunom praktyk wystawianie referencji na piśmie dobrym praktykantom, aby ułatwić im znalezienie pracy w zawodzie nauczyciela po zakończeniu praktyk;
- w regionie śląskim studentom w trybie niestacjonarnym trudność sprawia pogodzenie praktyk z pracą zawodową; zaleca się więc rozłożenie praktyk pedagogicznych tych studentów w czasie umożliwiającym ich realizację; można również prowadzić praktyki w trybie weekendowym (np. w przedszkolach czynnych w sobotę czy w zaocznych liceach dla młodzieży).

- często problemem w regionie śląskim jest brak znajomości metodyki przez niektórych praktykantów; zaleca się aby odbycie praktyki było poprzedzone zdobyciem podstaw metodyki przez studentów oraz weryfikacją tej wiedzy w ramach zajęć teoretycznych;
- problemem w województwie śląskim jest częsty brak regulaminów praktyk pedagogicznych, a czasem nawet ich brak; nie ma zatem często dokumentu określającego dokładną liczbę godzin praktyk pedagogicznych na realizację konkretnych zadań i osiągnięcie sprecyzowanych celów; zaleca się więc, aby uczelnie tworzyły szczegółowe regulaminy, z których będzie wynikać czas trwania praktyk w podziale na poszczególne zadania i cele; w szczególności powinna znaleźć się informacja na temat liczby godzin przeznaczonych na obserwację zajęć, asystowanie nauczycielowi w prowadzeniu zajęć i prowadzenie zajęć;
- problemem w regionie śląskim jest niska świadomość studentów kierunków pedagogicznych na temat ważności praktyk; zaleca się więc uczelniom, aby uświadamiały studentom specjalizacji nauczycielskich, że praktyki pedagogiczne mają niebagatelne znaczenie dla integracji teorii z praktyką;
- częstym problemem w województwie śląskim jest traktowanie przez nauczycieli studentów jako zła koniecznego oraz nieprzyjmowanie ich na praktyki jeżeli nie ukończyli danej placówki oświatowej; zaleca się więc uczelniom, aby podejmowały współpracę ze szkołami, przedszkolami, itp. placówkami i uświadamiały pracującym w nich nauczycielom, że student musi odbyć praktykę, aby później być dobrym nauczycielem;
- problemem jest mała liczba godzin praktyk i znikomy kontakt praktykantów z dziećmi-uczniami; ponadto studenci nie koncentrują się na tych aspektach praktyk, które mają tematyczny związek z pisaną przez nich pracą licencjacką czy magisterską; zaleca się zmiany w tej kwestii, pamiętając przy tym, że praktyki nie powinny się odbywać na końcu studiów; praktyki powinny odbywać się odpowiednio wcześniej (nie wcześniej jednak niż po zajęciach z dydaktyki, co było już rekomendowane), aby student mógł dokonać szybkiej weryfikacji czy posiada odpowiednie kwalifikacje do wykonywania zawodu nauczyciela;
- problemem w województwie śląskim jest brak wyraźnego podziału praktyk na trzy etapy: obserwacja zajęć, asystowanie nauczycielowi-opiekunowi w trakcie

prowadzenia zajęć, prowadzenie zajęć; zaleca się uczelniom zwracanie uwagi czy student odbywając praktykę przeszedł w/w trzy etapy; nie może mieć bowiem miejsca sytuacja, że praktyka koncentrowała się wyłącznie na aspekcie obserwacyjnym albo kończyła się co najwyżej na etapie asystenckim;

- praktyki pedagogiczne powinny studentowi: wskazać możliwości doskonalenia w zawodzie nauczyciela, dać możliwość tworzenia i wdrażania autorskich programów nauczania, zapewnić stały kontakt z dziećmi-uczniami, dać możliwość zapoznania się z dokumentacją danej placówki oświatowej, zapewnić możliwość zapoznania się ze sposobami planowania i prowadzenia zajęć, utrwalić wiedzę na temat podstaw programowych i prawa oświatowego, dać możliwość stosowania indywidualnego podejścia do dziecka-ucznia, dać możliwość współpracy z instytucjami i placówkami związanymi z daną szkołą oraz szkolnym pedagogiem, psychologiem i doradcą zawodowym.

Bibliografia

- *Aktywność ekonomiczna ludności Polski. II kwartał 2010*, GUS, Warszawa 2010;
- Augustyn A. Gruszczyński L., Muster R., *Diagnoza edukacji i rynku pracy w województwie śląskim Raport z badań realizowanych w ramach projektu „Diagnoza edukacji i rynku pracy na Śląsku”*, Kaga Druk, Katowice, Jastrzębie Zdrój 2010
- Bank Danych Regionalnych GUS;
- Biuro Regionalne Województwa Śląskiego w Brukseli, <http://www.silesia-europa.pl>;
- *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie śląskim w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice, lipiec 2010
- Piasecka B., *Z doświadczeń nauczyciela opiekuna praktyk studenckich*, [w:] *Kwartalnik edukacyjny*, Lato 2010, Podkarpackie Centrum Edukacji Nauczycieli w Rzeszowie, Rzeszów 2010

- *Prognoza ludności na lata 2008-2035*, GUS, Warszawa 2008
- Przybytek J., *Nie ślij dziecka na studia bo wyląduje na zasiłku*, *Dziennik Zachodni*, 21.02.2011, <http://www.dziennikzachodni.pl/slask/rybnik/371387,nie-lij-dziecka-na-studia-bo-wyl-duje-na-zasi-ku,id,t.html?cookie=1> [data dostępu 30.03.2011]
- *Ranking zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie śląskim w I półroczu 2010 roku*, Wojewódzki Urząd Pracy w Katowicach, Katowice 2010
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli, Dz. U. z 2004 r. nr 207, poz. 2110;
- *Stan i kierunki rozwoju publicznego kształcenia ustawicznego i kształcenia praktycznego w formach szkolnych oraz procesu dostosowania oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy*, Otawa Group, Katowice 2010
- *Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000-2020*, Sejmik Województwa Śląskiego, Katowice 2005;
- *Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020”*, Sejmik Województwa Śląskiego, Katowice 2010;
- Strony internetowe szkół wyższych w województwie śląskim;
- Śląski Urząd Wojewódzki, <http://www.katowice.uw.gov.pl>;
- uczelnie.pl;

- Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, <http://www.slaskie.pl>;
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta nauczyciela, Dz. U. z 1982 r. nr 3, poz. 19 z późn. zm.;
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 roku Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz. U z 2005 r. nr 164, poz. 1365 z późn. zm.;
- *Warunki życia ludności w województwie śląskim w 2008 r.*, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2009;
- Warchała M., *W kryzysie młodzi chcą do szkół i urzędów*, Gazeta Wyborcza, 19.07.2009, http://katowice.gazeta.pl/katowice/1,35022,6837934,W_kryzysie_mlodzi_chca_do_szkol_i_urzedow.html [data dostępu 31.03.2011]
- *Zasady metodyczne statystyki rynku pracy i wynagrodzeń*, GUS, Warszawa 2008;
- *Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w I półroczu 2010 r.*, GUS, Warszawa 2010.

Spis tabel

Tabela 1. Współczynnik feminizacji w wybranych grupach wieku w województwie śląskim w latach 2008-2009 (kobiety na 100 mężczyzn).....	9
Tabela 2. Ludność według grup wieku w województwie śląskim w latach 2008-2009 (w %) 10	
Tabela 3. Przyrost naturalny i saldo migracji w województwie śląskim w latach 2008-2009	10
Tabela 4. Wskaźniki statystyczne dotyczące aktywności ekonomicznej mieszkańców województwa śląskiego na tle kraju w II kwartale 2010 roku według wykształcenia (w %)..	13
Tabela 5. Wskaźniki statystyczne dotyczące aktywności ekonomicznej mieszkańców województwa śląskiego na tle kraju w II kwartale 2010 roku według wykształcenia (w %)..	14
Tabela 6. Studenci kierunków pedagogicznych w województwie śląskim i w Polsce w latach 2005-2009.....	32
Tabela 7. Zmiany ilości szkół podstawowych, gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych i policealnych w latach 2000-2010 w województwie śląskim.	32
Tabela 8. Ilość uczniów szkół dla dzieci i młodzieży uczących się języka angielskiego w województwie śląskim w latach 2006-2009.....	33
Tabela 9. Placówki wychowania przedszkolnego w województwie śląskim w latach 2000-2009.....	34
Tabela 10. Wskaźnik nadwyżki/deficytu wybranych zawodów na rynku pracy województwa śląskiego w pierwszym półroczu w latach 2007-2010.....	35

Spis wykresów

Wykres 1. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie mieszkańców województwa śląskiego na tle mieszkańców innych województw w II kwartale 2010 roku (w zł).....	15
Wykres 2. Udział niektórych towarów i usług w wydatkach gospodarstw domowych w województwie śląskim w 2008 r. (w %)	16
Wykres 3. Ilość studentów najbardziej popularnych kierunków na wyższych uczelniach w województwie śląskim w roku 2009	31
Wykres 4. Prognoza struktury wiekowej ludności województwa śląskiego w latach 2010-2035	33
Wykres 5. Profil respondentów według typu reprezentowanej placówki szkolnej (w osobach)	39